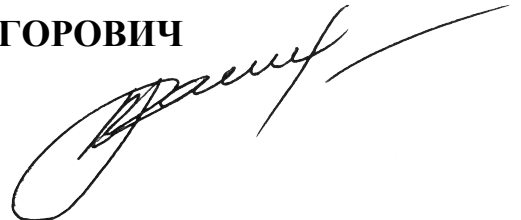

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПАНЧЕНКО ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ

УДК 339.54.012.435:339.984:339.97 (043.3)

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Вінниця – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки та міжнародних економічних відносин в Маріупольському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Булатова Олена Валеріївна,
Маріупольський державний університет,
перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Довгаль Олена Андріївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин;

доктор економічних наук, професор
Мельник Тетяна Миколаївна,
Київський національний
торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин;

доктор економічних наук, професор
Тараненко Ірина Всеволодівна,
ПВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
завідувач кафедри міжнародного маркетингу.

Захист відбудеться «29» серпня 2019 року о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «29» липня 2019 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Якимова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Міжнародна економічна політика як сукупність принципів, економічних методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких уряди держав, забезпечуючи внутрішнє функціонування національних економік, визначають особливості функціонування структурних елементів світового господарства і відтак здійснюють вплив на діяльність інших суб'єктів міжнародних економічних відносин набуває більшої гнучкості і демонструє варіативність своєї реалізації. Міжнародна координація економічної політики, що реалізується через постійну модифікацію монетарної, фіскальної, а також політики обмінного курсу країн-учасниць міждержавної взаємодії на національному, регіональному і глобальному рівнях, дедалі більше ускладнюється в процесі використання країнами потенціалу зазначених політик для сприяння економічному зростанню та розвитку і набуття ними нових позицій в міжнародному поділі праці.

Протекціонізм, що традиційно реалізовувався інструментами митно-тарифної політики для регулювання зовнішньої торгівлі шляхом обмеження імпорту, або бюджетно-податкової політики шляхом стимулювання експорту і ставив за мету, в першу чергу, досягнення конкурентоспроможних позицій національних виробників, активніше доповнюється новими інструментами захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, ціллі використання яких стає здобуття країнами нових порівняльних переваг як детермінант їхньої економічної сили.

Попри множинність підходів до аналізу протекціоністських проявів у системі міжнародних економічних відносин, представлених дослідженнями таких вчених, як Т. Аполта, Р. Болдвіна, Ч.-П. Боуна, А. Брюне, М. Бусьєра, М. Вермелінгера, Т. Віладека, К. Вотсона, Е. Гамбероні, Ж.-П. Гішара, Дж. Граба, Ф. Грехама, У. Дадуша, Г. Джорджа, Дж. Джорджіадіса, С. Дюрусой, А. Еванс-Пітхарда, С.-Дж. Евенетта, Дж. Ентіна, Дж. Етьєра, І. Константінеску, В. Кордена, Ф. Леграна, Г. Лінча, Е. Перес-Барейро, Дж. Рікардза, Д. Родріка, А. Роуза, А. Сайкса, Дж. Саллі, Л. Сімона, П. Сінклера, Дж. Стадвелла, Р. Строба, Д. Тагліоні, Дж. Фелбермайра, Т. Френкса та інших, слід визнати апроксиматичність висновків кожного з них, адже межа між протекціонізмом як наступом на ідеї вільного ринку та протекціонізмом як інструментом реалізації потреб економічної безпеки держави є вкрай хиткою та ілюзорною.

Протекціонізм у процесі глобалізації економіки перетворився з фокусування на торговельній політиці, яка ґрунтується на впровадженні тарифних обмежень, а пізніше і нетарифних інструментів захисту (дослідженнями яких займалися О. Довгаль, Т. Гордєєва, О. Гребельник, А. Келічавий, Т. Мельник, А. Мазаракі, Т. Орехова), у складний комплексний механізм економічної політики, спрямований на підвищення конкурентоспроможності національної економіки (що підтверджується дослідженнями О. Булатової, А. Задої, О. Іващенко, Л. Кістерського, Д. Лук'яненка, А. Мокія, Ю. Макогона, А. Поручника, Ю. Присяжнюка, Н. Резнікової, Є. Савельєва, О. Сохацької, О. Столярчук, Н. Стукало, І. Тараненко, А. Філіпенка, Т. Циганкової, О. Швиданенка, О. Шниркова).

Визнаючи вагомість наукового доробку вчених з окресленої проблематики, слід констатувати, що поглиблене дослідження проявів регуляторної конкуренції в міжнародній економічній політиці, яка символізує собою відцентрові процеси на шляху до гармонізації нормативної бази міжкраїнового співробітництва і уможливорює реалізацію національних політик в сфері міжнародної торгівлі, міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин, науково-технічної співпраці на засадах суперництва, а не співробітництва, стає вкрай актуальним в умовах запеклої боротьби за гідне місце на міжнародній політичній й економічній арені. Ідентифікація неопротекціоністських інструментів у міжнародній економічній політиці матиме неабиякий потенціал практичного використання, дозволяючи при розробці економічних стратегій розвитку або стабілізаційних програм, реалізації глибоких структурних перетворень обирати найадаптивніші механізми пристосування до нових викликів глобального співіснування або їхньої протидії. Виважений і неупереджений аналіз потенційних сфер реалізації економічного прориву в Україні, а також тестування ефективності використання окремих інструментів стимулювання її виробничо-експортного потенціалу сприятиме набуттю державою нових порівняльних переваг. Актуальність і вагомість зазначених проблем, необхідність їхнього вирішення зумовили вибір теми дисертаційної роботи й окреслили коло питань, які в ній розглянуто.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Маріупольського державного університету в межах держбюджетних фундаментальних досліджень за темами: «Розвиток організаційно-економічних моделей міжрегіонального співробітництва в умовах поглиблення європейської інтеграції» (номер держреєстрації 0115U003043, 2015–2017 рр.) та «Теоретико-методологічне забезпечення та розробка інструментарію модернізаційної моделі регіонального розвитку в нових територіально-просторових умовах» (номер держреєстрації 0118U000551, 2018–2020 рр.), в рамках яких автором проаналізовано та систематизовано європейський досвід формування інноваційних екосистем та створення зон сприяння інноваціям.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка цілісної наукової концепції неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків, а також формулювання інтегративного концептуального підходу застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України.

Для досягнення визначеної мети та відповідно до логіки дисертаційного дослідження (рис. 1) було поставлено і вирішені такі завдання:

- проаналізувати та узагальнити методологічні підходи дослідження протекціонізму;
- дослідити передумови і виявити детермінанти становлення неопротекціонізму, виявити його складноієрархічну структуру та форми прояву в міжнародній економічній політиці;
- розкрити сутнісну основу економічного інтересу як домінанти трансформації змістовного наповнення протекціонізму в умовах глобальної нестабільності;
- визначити та відстежити особливості реалізації протекціонізму на мега-, мета-, макро- та мезо- рівнях міжнародної економічної політики;

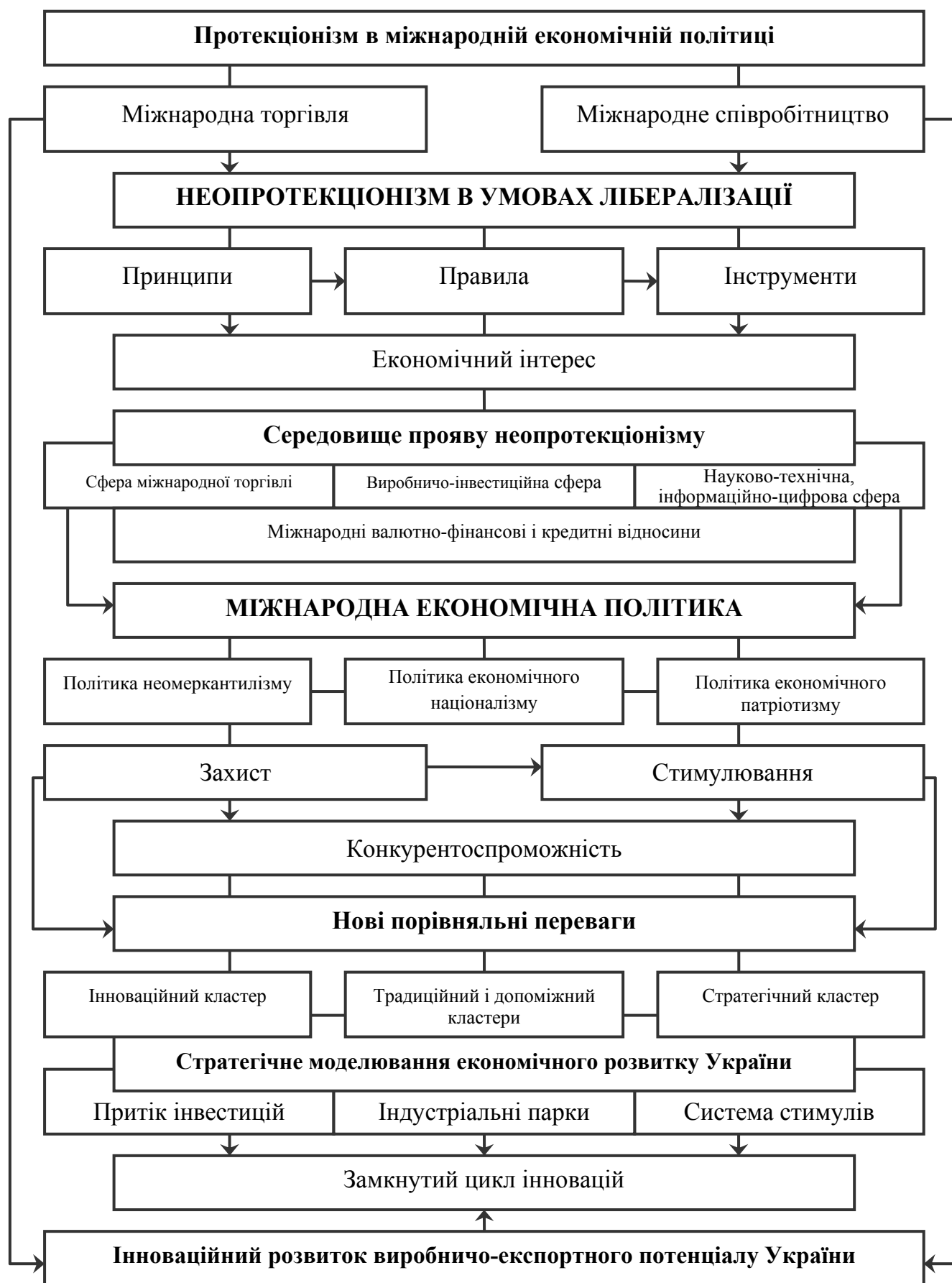

Рис. 1. Логіка дисертаційного дослідження

- дослідити неопротекціоністський інструментарій міжнародної економічної політики, виявити мотиваційні імперативи та визначити характерні форми його реалізації в сучасній практиці господарювання країн;
- ідентифікувати форми прояву неопротекціонізму в регуляторній політиці;
- відстежити наративи неопротекціонізму в міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносинах;
- виявити форми прояву неопротекціонізму в науково-технічній сфері світового господарства;
- провести аналітичне моделювання галузей пріоритетного розвитку української економіки з метою ідентифікації сфер застосування неопротекціоністських інструментів регуляторної політики;
- оцінити потенціал і перспективи використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України;
- обґрунтувати значення цифрового та інноваційного неопротекціонізму в процесі набуття Україною нових порівняльних переваг в умовах європейського вибору.

Об'єктом дослідження є трансформаційні процеси у міжнародній економічній політиці країн під впливом глобалізації.

Предметом дослідження є умови, фактори, форми прояву та інституціонально-регуляторні механізми неопротекціонізму як інструменту реалізації міжнародної економічної політики країн світу.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на категоріях теоретичного (гіпотеза, концепція, теорія, проблема) і емпіричного (факти, емпіричні узагальнення, емпіричні залежності) рівнів пізнання, характерними рисами якого виступають: об'єктивність; категоріальність; раціональність; перевіряємість; високий рівень узагальнення; універсальність і використання спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності. Для досягнення мети і вирішення завдань дисертаційної роботи використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: *методи аналізу, абстрагування та синтезу, індукції та дедукції, а також системно-структурний метод* (при дослідженні протекціонізму як політики і практики – п. 1.3, визначенні принципів, правил та інструментів неопротекціонізму – п. 2.3, фундаментальних основ реалізації міжнародної економічної політики – пп. 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, країнових стратегій стимулювання конкурентоспроможності в умовах Четвертої промислової революції – п. 5.3); *гіпотетико-дедуктивний метод* (при створенні системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез про розширення принципів, правил та інструментів протекціонізму в практиці господарювання країн, з яких випливають твердження про емпіричні факти практичного застосування неопротекціонізму – пп. 2.3, 4.1, 4.2, 4.2); *метод єдності історичного та логічного, метод ідеалізації* (при визначенні концептуальних засад доктрини протекціонізму в генезі міжнародної економічної політики – п. 1.1, виявленні засадничих обмежень теорій міжнародної торговельної політики – п. 1.2, теоретичному моделюванні протекціоністських інтенцій в міжнародному економічному співробітництві – п. 1.3); *метод єдності історичного і логічного* (при дослідженні історичної еволюції способів реалізації міжнародної

економічної політики – пп. 1.3 та формування логічно обґрунтованої системи понять, що детермінує спрямованість історичного аналізу – пп. 1.3, 2.3, 3.1, 3.2); *методи факторного, структурного та кластерного аналізу* (у дослідженні драйверів економічного розвитку для кластеризації української економіки з метою виявлення сфер застосування неопротекціонізму – п. 5.1, пріоритетних галузей-реципієнтів державної допомоги через мережу індустріальних парків – пп. 5.2); *методи класифікації та системного узагальнення* (в процесі детермінації та систематизації форм прихованого протекціонізму і неопротекціонізму – п. 2.3, типологізації економічної політики – пп. 2.3, 3.1, 3.2, виявлення інструментів антиконкурентного викривлення ринку і нетарифного регулювання – п. 3.2, 3.3); *економіко-статистичні методи* (при аналітичному оцінюванні галузей пріоритетного розвитку української економіки – п. 5.1); *методи економіко-математичного моделювання* (при моделюванні галузей пріоритетного розвитку української економіки – п. 5.1); *метод імітаційного моделювання* (при визначенні сценаріїв використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України – пп. 5.2).

Інформаційною базою дослідження стали: широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел; монографічні дослідження; офіційні публікації, нормативно-правові, статистичні й фактологічні матеріали державних органів влади; звіти, доповіді, аналітичні огляди міжнародних організацій ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ, МВФ, СБ, ВЕФ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розв’язанні важливої науково-прикладної проблеми обґрунтування теоретико-методологічних засад міжнародної економічної політики через виявлення закономірностей і новітніх форм протекціонізму, обґрунтуванні цілісної наукової концепції неопротекціонізму. У процесі дослідження одержано наукові результати, що містять наукову новизну і характеризують особистий внесок автора в розробку окреслених проблем:

вперше:

– запропоновано міждисциплінарний багатокатегоріальний підхід до визначення протекціонізму з позицій теорії та практики в процесі еволюційного розвитку міжнародних економічних відносин, як: 1) *«ідеї»*, що узгоджується з базовими принципами ідеології правлячої еліти, відтак визначає норми, принципи і форми реалізації економічної політики, втілюючись у відповідну практику; 2) *ідеологічного принципу*, що санкціонує і закріплює підходи до реалізації економічної політики і форми активного втручання держави у господарську діяльність; як ідеологічного принципу експансії, що конкретизує стратегію реалізації економічного розвитку; 3) *принципу політики економічного розвитку держави у зовнішньоекономічній сфері*, що спрямований на захист внутрішнього ринку і підтримку національних виробників від зовнішньої конкуренції; як політики сприяння розвитку секторів економіки, підвищення конкурентоспроможності окремих галузей держави на внутрішньому і/або зовнішніх ринках; 4) *державної практики*, що обґрунтовує трансформацію форм прояву протекціонізму як багатоаспектного явища політики і практики;

– обґрунтовано *авторську концепцію неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці* (під яким розуміється складноієрархічна сукупність принципів,

правил та інструментів захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що реалізується на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики), *запропоновано багаторівневу типологізацію неопротекціонізму за конкретними ознаками*, до яких віднесено: рівень міжнародної економічної політики, суб'єкти генерування, середовище прояву, інструменти міжнародної економічної політики непрямого впливу, що дало змогу виявити його сутнісні характеристики у всіх формах прояву міжнародних економічних відносин; встановити функції, що виконує неопротекціонізм залежно від його типів (ідеологічний, інституційний, фінансовий, борговий, фіскальний, інтеграційний, інфраструктурний, факторний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий) та підтипів (економічний, соціальний, екологічний, міграційний, монетарний, валютний, інвестиційний, кредитний, цифровий, інформаційний, інноваційний, технологічний, сировинний, ресурсний, енергетичний); ідентифікувати мету його застосування на мега-, мета-, макро- і мезорівні міжнародної економічної політики, що дозволило візуалізувати ступінь його функціонально-структурної складності та розмірності як явища та процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується його дія, простору застосування, цілей здійснення;

– *розроблено науково-методичний підхід оцінювання міжнародної економічної політики на макро- і мета- рівнях*, зумовленої використанням інструментарію неопротекціонізму, застосування якого дозволило виокремити і охарактеризувати політику економічного націоналізму (мотиваційною основою якої виступають експансія, забезпечення національного розширеного відтворення шляхом створення нових порівняльних переваг) і політику економічного патріотизму (мотиваційною основою якої виступають відновлення економічного зростання, стримування експансійного потенціалу країн-партнерів, створення нових порівняльних переваг й досягнення сталого розвитку) з виокремленням таких його підтипів, як: наднаціональний, локальний, ліберальний, консервативний;

удосконалено:

– *парадигму міжнародної економічної політики через систематизацію теорій та концепцій міжнародної торгівлі та економічної політики* за логіко-послідовною еволюцією на основі таких ознак генезу, як державне регулювання зовнішньої торгівлі (виявлено ендогенний характер зовнішньоекономічної політики із визначенням протекціонізму як політики, на яку потенційно може формуватися запит суспільства, бізнесу, інститутів державного регулювання); суб'єкти міжнародних економічних відносин (що чинять екзогенний вплив на реалізацію політики національних держав, обмежуючи умови для реалізації протекціоністської політики); детермінанти вибору зовнішньоекономічної політики (із зарахуванням до детермінант вибору на користь реалізації протекціоністської політики характеру діяльності державних і недержавних суб'єктів господарювання, існуючі та потенційні ефекти від реалізації національних економічних політик, стан координаційної рівноваги між національним, регіональним, міждержавним і глобальним рівнями прийняття рішень, дієвість механізмів глобального управління

міжнародними економічними процесами), що дозволяє визначити подальші наукові розвідки теорії та концепції міжнародної економічної політики;

– *теоретико-методологічні засади дослідження міжнародної економічної політики*, які базуються на конструктивізмі як постпозитивістській парадигмі та розвивають існуючу методологічну основу, що ґрунтується на принципах стійкості, ієрархічності, адаптивності, комплементарності, субсидіарності та збалансованості цілей та інструментів їхньої реалізації, до яких запропоновано включення легітимації як новітнього принципу здійснення міжнародної економічної політики шляхом комбінування регуляторних та дерегуляторних механізмів впливу на міжнародні економічні відносини в процесі імплементації таких інституційних норм і правил, які прямо чи опосередковано спотворюють домовленості, що існують на міжнародному/регіональному рівні, призводять до антиконкурентних ринкових деформацій, торговельних й інвестиційних дисбалансів та уможливають отримання нових порівняльних переваг;

– *теоретико-методологічні засади дослідження неопротекціонізму, що реалізується на мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики*, шляхом визначення змістовних характеристик й ідентифікації форм його прояву у: сфері міжнародної торгівлі (інституційний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий, факторний); виробничо-інвестиційній сфері діяльності (інтеграційний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий, факторний, інфраструктурний); науково-технічній сфері (технологічний, інноваційний, інформаційний, цифровий); сфері міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин (монетарний, кредитний, валютний, фінансовий, інвестиційний, борговий), що дозволило встановити невідповідність існуючих підходів до виявлення протекціоністських проявів (основаних на: аналізі політичних інструментів; відповідності/законності заходів у контексті СОТ; аналізі намірів; аналізі вжитих торговельних обмежень; аналізі дискримінаційних заходів; аналізі заходів на предмет їхньої здатності викривлювати ринки) сучасним практикам господарювання країн, що, з урахуванням глибинних між ними протиріч в економічних інтересах та у поєднанні із миттєвою трансмісією кризових явищ у глобальній економіці каналами торгівлі, фінансів та інформації, призводить до торгової війни між найбільшими учасниками світового ринку; та *обґрунтувати* *множинні комбінації реалізації неопротекціонізму через різноспрямовані прояви регуляції, інтеграції, координації, розширення, фрагментації, врівноваження, захисту, а також доцільність застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України;*

– *класифікацію галузей національної економіки за рівнем впливу на формування тренду економічного зростання та потреб у застосуванні інструментів державної політики неопротекціонізму, яку було отримано на засадах моделювання процесів кластеризації національної економіки із використанням Бостонської матриці та моделі Леонтьєва, а саме виокремлено чотири продуктивні кластери: інноваційний – галузі економіки, в яких спостерігається висока технологічність продукції, низька витратність на 1 грн. чистого прибутку (сучасній моделі інтеграції України до світових ринків притаманна низька частка продукції даних галузей економіки в експорті країни); допоміжний – галузі економіки, яким притаманні низька витратність, при низькій технологічності та низькій частці в експорті країни,*

традиційний – притаманна висока витратність галузей економіки даного кластеру при низькій технологічності та високій частці в експорті, *стратегічний* - галузі економіки, яким притаманна висока витратність при високій технологічності та середніх значеннях частки в експорті;

дістали подальшого розвитку:

– *міждисциплінарний синтез науково-методологічних засад та інтерпретація висновків класичної, неокласичної теорій торгівлі і теорії співвідношення факторів виробництва щодо впливу вільної торгівлі на добробут населення як похідну від функції споживання, сутність яких полягає у виділенні двох груп теорій протекціонізму (тих, що базуються на дослідженні структури протекціонізму в межах країн, і тих, що досліджують рівень протекціонізму між країнами в часі), що дозволило встановити залежність добробуту населення країни від застосування протекціоністських заходів, затребуваність яких визначається запитом на: добробут (що вимірюється не тільки економічними, а й соціальними та екологічними ефектами); соціальну солідарність; соціальне забезпечення; сповідування ідеологічних принципів політики економічного націоналізму; нівелювання ефектів інформаційної асиметрії; ефектами гістерезису в економіці; рівнем конкурентоспроможності експортоорієнтованих секторів; ступенем імпортозалежності економіки; дистрибутивними й алокаційними ефектами економічної діяльності;*

– *концептуальні положення щодо визначення фінансового неопротекціонізму як інструменту реалізації економічних і безпекових інтересів держави, що передбачає контрциклічне управління потоками капіталів за допомогою адміністративних важелів впливу (до яких віднесено податки на ввезення і вивезення капіталу; встановлення мінімального строку перебування капіталу в країні; обмеження щодо кінцевого використання капіталу; вимоги щодо неоплачених резервів; застосування державних фінансових інтервенцій у випадку націоналізації фінансових установ; надання особливого доступу до кредитів, гарантій чи ліквідності з метою впливу на обсяги кредитів, які банки надають іноземним клієнтам, або на їх ціну (відсоткові платежі); обмеження купівлі офшорних активів), застосування яких дозволило встановити залежність та дієвість фінансового неопротекціонізму від рівня розвиненості фінансової інфраструктури та ступеня інтеграції країни до глобального фінансового простору;*

– *механізм міжнародної політики в сфері економічної інтеграції шляхом виокремлення інтеграційного неопротекціонізму як інструменту реалізації економічних, політичних, безпекових інтересів країн, що базується на використанні потенціалу інтеграційних об'єднань шляхом координації міжнародної економічної політики, яка проявляється в гармонізації національних політик країн-учасниць з метою максимізації спільного добробуту; до проявів інтеграційного неопротекціонізму віднесено: формування поглиблених і розширених зон вільної торгівлі і митних союзів з метою забезпечення полегшеного доступу до ринків; інноваційного, енергетичного, цифрового союзів задля створення нових порівняльних переваг; мегарегіональних торговельних альянсів; секторальних (галузевих) економічних союзів; валютних союзів; регіональних торговельних угод;*

доведено, що регіональні торговельні угоди виступають результатом компромісу протекціоністських та антипротекціоністських сил; виявлено ефект відхилення торгівлі та ефект ерозії преференцій як прояви антиконкурентних викривлень ринку;

– *теоретико-методичні підходи оцінювання використання системи податкових й інших преференцій* (тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток, земельного податку, податків на імпорт інноваційного обладнання, соціальних внесків, запровадження пільгових тарифів на послуги постачання водних й енергетичних ресурсів тощо) як інструментів фіскального неопротекціонізму, в тому числі, для резидентів індустріальних парків з метою відновлення та забезпечення подальшого інноваційного розвитку виробничо-експортного потенціалу України, що дає змогу адаптувати міжнародний досвід використання механізму вільних економічних зон до вітчизняної практики задля створення сприятливого інвестиційного середовища для нових високотехнологічних виробництв у національній економіці на період формування ними конкурентних переваг.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором у дисертації, можуть бути методологічною базою для розробки ефективних механізмів реалізації міжнародної економічної політики.

Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження впроваджено:

на державному рівні: у діяльність Комітету з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України під час опрацювання відповідних законопроектів (довідка № 04-30/28-87/40772 від 28.02.2019 р.) – пропозиції щодо розвитку національного виробництва шляхом реалізації механізмів заохочення і підтримки відповідних галузей промисловості, а також у частині аналізу міжнародного досвіду реалізації індустріальної політики; Антимонопольного комітету України (довідка № 200-29/01-3613 від 18.03.2019 р.) – визначення специфічних особливостей використання державних закупівель як інструменту прихованого протекціонізму в практиці країн-партнерів України, виявлення прикладів та оцінки масштабів застосування антиконкурентних ринкових спотворень, що включають: державні обмеження, які спотворюють ринки і зменшують конкуренцію; часткові антиконкурентні заходи, які мають суттєвий вплив на торгівлю за межами юрисдикції, що накладає обмеження на торгівлю; ДУ «Офіс з просування експорту України» при розробці інформаційних матеріалів та заходів з підтримки експорту на регіональному рівні (довідка № 119 від 01.04.2019 р.) – методологія оцінки тарифних і нетарифних обмежень в міжнародній торгівлі, авторський підхід до інтерпретації інституційного забезпечення експортної політики в розвинених країнах та країнах, що розвиваються; Міністерства інфраструктури України при підготовці «Національної транспортної стратегії України 2030» (довідка № 356-67/01-4223 від 25.04.2019 р.) – пропозиції щодо врахування досвіду впровадження стратегій розвитку високих технологій в країнах-членах ЄС в процесі їхньої адаптації до технологічних, інфраструктурних та інноваційних імперативів Четвертої промислової революції; Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства

економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 3032-06/18165-07 від 26.04.2019) – запропонована методологія оцінювання ефективності надання податкових пільг й інших преференцій резидентам індустріальних парків, яка передбачає використання прикладних моделей загальної рівноваги для ідентифікації пріоритетних галузей-реципієнтів державної допомоги через мережу індустріальних парків у контексті активізації випереджаючого розвитку країни за ключовими макроекономічними показниками, а також визначення оптимального обсягу відповідних преференцій з міркувань сталих надходжень державного бюджету; Департаменту стратегії та європейської інтеграції Міністерства екології та природних ресурсів України (довідка № 251/10-02 від 08.05.2019 р.) – пропозиції щодо врахування в аналітичній роботі досвіду реалізації політики ресурсного націоналізму з метою сприяння досягнення сталого розвитку, а також практика імплементації політики екологічного неопротекціонізму як в розвинених країнах, зокрема, країнах ЄС, так і країнах, що розвиваються; Ради національної безпеки і оборони України (довідка № 680/14-04/2-19 від 10.05.2019 р.) – положення щодо використання економічних засобів для забезпечення дотримання міжнародного права та досягнення зовнішньополітичних цілей, висновки щодо наявних і потенційних ефектів від застосування економічних санкцій, інструментарій захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції в енергетичній та інформаційній сферах;

на регіональному рівні: у діяльність ГО «Українська асоціація Римського клубу» (довідка № 01-28 від 28.02.2019 р.) – аналіз досвіду економічно високорозвинених країн, які в процесі своєї модернізації пройшли різні етапи протекціонізму, що дало їм змогу уникнути втрати конкурентоспроможності національних економік та посилити і розвинути власні економічні позиції; Київського міжнародного економічного форуму (довідка № 1303/19 від 13.03.2019 р.) – пропозиції стосовно аналізу протекціоністських проявів у системі міжнародних економічних відносин, а також межі між протекціонізмом як наступом на ідеї вільного ринку та протекціонізмом як інструментом реалізації потреб економічної безпеки держави; Департаменту інноваційного розвитку Дніпровської міської ради (довідка № 198-5 від 20.03.2019 р.) – рекомендації щодо необхідності створення замкнутого циклу інновацій як системи забезпечення розвитку інноваційної економіки;

Результати досліджень також використовуються в науково-дослідній роботі кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, яка ведеться за темою «Проблеми відновлення світової економіки в умовах глобальної нестабільності» (номер держреєстрації 0115U000385) (довідка № 434 від 10.04.2019 р.); в навчальному процесі Маріупольського державного університету при розробці навчально-методичного забезпечення дисциплін бакалаврського («Міжнародна економіка») та магістерського рівнів («Глобалізація і регіональний економічний розвиток») (довідка № 01-32/509 від 11.04.2019 р.); ДВНЗ «Дніпровська державна академія будівництва та архітектури» при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Міжнародна економіка»,

«Міжнародна економічна діяльність», «Міжнародний бізнес» (довідка № 37-01-99 від 25.04.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які одержані в дисертаційній роботі та виносяться на захист, здобуті автором особисто і відображені у наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом самостійної роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертації доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та форумах: «Підвищення стійкості економіки в умовах гео економічної нестабільності: національний та глобальний виміри» (м. Київ, 2015 р.), «Міжнародна економіка: стратегії глобальних акторів» (м. Київ, 2015 р.), «Проблеми і перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин» (м. Київ, 2015 р.), «Продуктивна спроможність націй: приклад України» (м. Київ, 2017 р.), «Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2017 р.), «Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн» (м. Ужгород, 2017 р.), «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2017 р.), «Україна та світ у новій економічній реальності» (м. Київ, 2017 р.), «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України» (м. Одеса, 2017 р.), «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 2017 р.), «Національна економіка України в умовах європейської інтеграції» (м. Дніпро, 2017 р.), «Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві» (м. Київ, 2017 р.), «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Інноваційно-інвестиційні проблеми розвитку економіки України» (м. Київ, 2017 р.), «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір» (м. Маріуполь, 2017 р.), «Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку» (м. Миколаїв, 2017 р.), «Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (м. Ужгород, 2018 р.), «Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники» (м. Одеса, 2018 р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2018 р.), «Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Київ, 2018 р.), «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 2018 р.), «Сучасні напрями розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Міждисциплінарність у міжнародних відносинах: теорія, методологія, практика» (м. Київ, 2018 р.), «Економічний націоналізм» (м. Івано-Франківськ, 2018 р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти»

(м. Київ, 2018 р.), «Економічні санкції у світовому господарстві: теорія і практика застосування» (м. Київ, 2018 р.), «Статистика в Україні та світі» (м. Київ, 2018 р.), «Економічний націоналізм та соціальна справедливість» (м. Київ, 2019 р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 71 наукову працю загальним обсягом 82,17 д.а., з яких особисто автору належить 79,75 д.а., у тому числі 1 одноосібна та 2 колективні монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 19 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 4 – у співавторстві), 31 публікація за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 635 сторінок. Робота містить 37 таблиць, 44 рисунки, з них 1 рисунок займає 1 повну сторінку, 34 додатки на 117 сторінках, список використаних джерел із 699 найменувань на 71 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 446 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення і апробацію результатів.

У **першому розділі «Теоретичний дискурс протекціонізму в міжнародній економічній політиці»** розкрито концептуальні засади доктрини протекціонізму в генезі міжнародної економічної політики; науково обґрунтовано засадничі обмеження теорій міжнародної торговельної політики в процесі їх еволюційного поступу; запропоновано авторський підхід до теоретичного моделювання протекціоністських інтенцій в міжнародному економічному співробітництві.

З'ясовано, що протекціоністська політика, яка походить від меркантилістської традиції та вчення про «національну ізоляцію», на сучасному етапі знаходиться в дослідницькому ракурсі реалізму, інституціоналізму та кейнсіанства. Визначено, що *протекціонізм як форма активного втручання держави у господарську діяльність* виступав предметом дослідження *продуктової онтології* з її наголосом на проблемі розподілу багатства; в рамках підходу *поведінкової онтології* вивчався як *політика, якої слід уникати* (в разі, якщо інтереси держави суперечать індивідуальним очікуванням раціональних економічних агентів) або як *політика суспільного вибору* (в разі, якщо вона виступає наслідком встановленого компромісу між суспільством, лобістськими групами та урядом); як *принцип реалізації зовнішньоторговельної політики держави і стримувальний фактор розвитку міжнародного економічного співробітництва* опинився в фокусі дослідження *інституційної онтології*.

Аргументовано, що протекціонізм в процесі свого еволюційного розвитку розглядався як ідея, ідеологія, політика та практика (табл. 1).

Багатокатегоріальний підхід до інтерпретації протекціонізму

Критерій класифікацій	Змістова характеристика протекціонізму	Теоретичне підґрунтя та/або досвід реалізації
ідея	<i>ідея, що підриває базові принципи ідеології правлячої еліти</i>	теорії ендогенного визначення зовнішньоторговельної політики, згідно з висновками яких виборці і підприємці, що формують запит на захист з боку держави, об'єднуються в групи тиску і визначають суспільний вибір, що не кореспондується з політикою, що реалізується урядом
	<i>ідея, що узгоджується з базовими принципами ідеології правлячої еліти, відтак визначає норми, принципи і форми реалізації економічної політики, втілюючись у відповідну практику</i>	концепції економічного націоналізму; модель лобізму М. Олсона; моделі вибору тарифів на основі лобіювання; моделі оптимального і рівноважного тарифу
ідеологія	<i>ідеологічний принцип захисту, що санкціонує і закріплює принципи реалізації економічної політики і форми активного втручання держави у господарську діяльність</i>	в період домонополістичного капіталізму, описаний в системі доктрин меркантилізму, згідно з базовими положеннями якого максимальна користь для обох сторін не сприймалась як належне, а обмін передбачено мав би бути нерівним
	<i>ідеологічний принцип експансії, що конкретизує стратегію реалізації економічного розвитку</i>	описаний в системі поглядів неомеркантилізму і поширений у монополістичний період розвитку світової економіки
державна практика	<i>державна практика, що суперечить задекларованій для сповідування економічній політиці</i>	практика «Американської політичної економії» О. Гамільтона і Г. Клея, що де-факто підмінила де-юре існуючу економічну політику заохочення системи вільної торгівлі Т. Джеферсона
	<i>державна практика, що відповідає сповідуваній економічній політиці</i>	в «Американській економічній системі» Д. Реймонда; в «Національній системі політичної економії» О. Бісмарка
державна політика	<i>інструмент політики економічного розвитку</i>	в межах структуралістського, марксистського, неомарксистського підходів є інструментом політики подолання нерівності шляхом усунення підстав для нееквівалентного і нерівного обміну; в межах концепцій залежності від попереднього розвитку, концепцій світ-системного підходу є інструментом політики подолання недорозвиненості
	<i>політика сприяння розвитку «молодих» галузей економіки (англ. «infant industry»)</i>	теорія національної економії Ф. Ліста; концепція неомеркантилізму; державно базовані теорії; концепції економічного націоналізму.
	<i>зовнішньоторговельна політика держави, що максимізує дохід від зовнішньоторговельних операцій</i>	теорії внутрішніх ефектів макроекономічних рішень (теорія оптимального тарифу); теорії зовнішніх ефектів макроекономічних рішень (зокрема теорія митного союзу)
	<i>політика захисту внутрішнього ринку і підтримки національних виробників від зовнішньої конкуренції</i>	теоретичні підходи історичної школи; концепція неомеркантилізму; державно базовані теорії; концепції економічного націоналізму
	<i>політика підвищення конкурентоспроможності окремих галузей держави на внутрішньому і/або зовнішніх ринках</i>	теорії внутрішніх ефектів макроекономічних рішень
	<i>спеціальний принцип механізму регулювання міжнародних економічних відносин</i>	теорії зовнішніх ефектів макроекономічних рішень (зокрема теорія митного союзу, теорія другого кращого)

Джерело: укладено автором

Визнано, що нові теорії торгівлі, що концентруються на описі нових видів переваг (переваги від економії на масштабі та ендогенного технічного прогресу), які не брались до уваги в класичній теорії торгівлі, мають потенціал подальшого розвитку шляхом врахування впливу новітніх різновидів порівняльних переваг (зокрема, тих, що базуються на основі інвестицій, розвитку НДДКР і освіти, а також тих, що виникають внаслідок викривлення ринків на свою користь з боку країн, що

вдаються до адаптації антиконкурентної політики) і нових факторів виробництва на трансформацію існуючого розподілу вигод від торгівлі для країн-учасниць міжнародної торгової системи. Це дозволило переосмислити беззастережність тези про безпрограшний характер міжнародної торгівлі, що лежить в основі принципу «laissez-faire» (невтручання), а відтак пояснює повернення до протекціоністської практики в процесі адаптації до нового міжнародного поділу праці.

Обґрунтовано, що міжнародна економічна політика досліджується в нерозривній єдності економічної й політичної практики держав методологічним інструментарієм міжнародної політичної економії (МПЕ). Виявлено, що з позицій МПЕ, на вибір між протекціонізмом чи вільною торгівлею як принципами реалізації економічної політики держави впливають стан світогосподарських процесів з іманентними їм суперечностями, особливості протікання процесів регіоналізації та інтеграції і тенденції розвитку світової економіки. Вибір між сповіданням державою політики мінімізації втрат чи максимізації вигод, а також характер її участі в міжнародному економічному співробітництві, з одного боку, детермінується станом міжнародної торгівлі і міжнародного переміщення факторів виробництва, а, з іншого боку, визначає його. Встановлено, що на вибір протекціоністської політики, згідно теоретичного дискурсу МЕР, впливають: діяльність державних і недержавних суб'єктів господарювання; ефекти від реалізації національних економічних політик; стан координаційної рівноваги між національним, регіональним, міждержавним і глобальним рівнями прийняття рішень; формування механізмів глобального управління міжнародними економічними процесами. МПЕ визнає провали ринку як загрозу економічній безпеці держави, тим самим пропонуючи аргументи на користь реалізації політики протекціонізму.

У другому розділі «Неопротекціонізм в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків», застосовуючи системно-структурний та гіпотетико-дедуктивний методи дослідження, визначено економічний інтерес як домінанту трансформації змістовного наповнення протекціонізму, досліджено глобальну економічну нестабільність як середовище становлення неопротекціонізму, ідентифіковано неопротекціонізм як інструмент подолання внутрішньої суперечності лібералізму.

Доведено, що міжнародна економічна політика перестає бути ендогенно продукованою, здійснюючись в глобальному ієрархічному середовищі і віддзеркалюючи в собі реакції на ідеологічні запити глобальних інститутів відповідно до встановлених на метарівні інституційних правил взаємодії у сфері руху товарів, капіталу, міжнародних валютно-кредитних відносин, робочої сили, знань та інформації. Аргументовано, що умовах глобального суперництва, яке супроводжується гібридизацією протекціоністських інструментів в арсеналі як розвинених, так і країн, що розвиваються, підвищення продуктивної спроможності виступає системоформуючим інтересом країн-суб'єктів МЕР. З'ясовано, що в основі формування МЕР країни лежить стратегія мінімізації втрат або максимізації вигод, ефективність реалізації якої з позицій економічних інтересів залежить від здатності використовувати наявні і потенційні можливості, визначати пріоритети розвитку й інструменти його досягнення, здійснювати ефективний контроль за процесом і наслідками своєї діяльності, відстоювати переговорю позицію. Доведено, що

неопротекціонізм прагне усунути внутрішню суперечність лібералізму, яка полягає в його подвійності: з одного боку, відкритість економіки, невтручання держави, з іншого боку, одночасно передбачається вже як факт, що відбувся захист національного виробника і зростання добробуту в суспільстві.

Неопротекціонізм визначено як сукупність принципів (стійкості, ієрархічності, адаптивності, комплементарності, субсидіарності, збалансованості, легітимації), інструментів (податки, державні витрати, трансферти, облікова ставка, резервні вимоги, валютні інтервенції, контроль над грошовою масою, валютний курс) та методів (адміністративне регламентування, зокрема заборони, квотування, ліцензування, контингентування, приписи митних органів, технічні й фіто-санітарні норми і правила безпеки, добровільне самообмеження поставок, антидемпінгові заходи) регуляторної політики держави в сфері міжнародної торгівлі, міжнародного руху капіталу і зарубіжних інвестицій, а також міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин, імперативом реалізації якої є стимулювання соціально-економічного розвитку та економічного зростання країни шляхом створення умов для підвищення економічної активності всіх суб'єктів господарювання, а також забезпечення конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Запропоновано багаторівневу типологізацію неопротекціонізму за конкретними ознаками, до яких віднесено: рівень міжнародної економічної політики, суб'єкти генерування, інструменти міжнародної економічної політики непрямого впливу, що дало змогу виявити його сутнісні характеристики та цілепокладання (рис. 2). До середовища прояву неопротекціонізму віднесено: виробничо-інвестиційну сферу діяльності; науково-технічну сферу; міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини; міжнародну торгівлю, міжнародну міграцію. Виявлено, що новий міжнародний поділ праці як наслідок деформації порівняльних й абсолютних переваг країн під впливом процесу глобалізації сприяє переосмисленню ролі та потенціалу технологічної, інноваційної, інформаційної та цифрової політик у підвищенні конкурентоспроможності національних економік, а отже – усвідомленню неопротекціоністських потенцій останніх у: регулюванні міжнародних економічних відносин з метою подолання сировинних, ресурсних, енергетичних, інноваційних, інформаційних та цифрових асиметрій (факторний неопротекціонізм); створенні нових товарних ринків (цифровий, інформаційний, інноваційний неопротекціонізм); створенні інфраструктурної бази для реалізації експансіоністської торговельної політики (інфраструктурний неопротекціонізм) тощо.

Встановлено, що неопротекціонізм в межах міжнародної економічної системи виконує наступні функції: регуляторну (ідеологічний, інституційний, фінансовий, борговий, фіскальний, інтеграційний, інфраструктурний, факторний, кон'юнктуро-формуєчий/галузевий); алокаційну (кон'юнктуро-формуєчий/галузевий неопротекціонізм; інфраструктурний неопротекціонізм; факторний неопротекціонізм; інтеграційний неопротекціонізм; фінансовий неопротекціонізм); дистрибутивну (інституційний неопротекціонізм; фіскальний неопротекціонізм; фінансовий неопротекціонізм; інвестиційний неопротекціонізм); стабілізаційну (монетарний неопротекціонізм; кредитний неопротекціонізм; валютний неопротекціонізм; борговий неопротекціонізм; фінансовий неопротекціонізм; інвестиційний неопротекціонізм).

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ		РІВНІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ				Інструменти МЕН непрямого впливу
ТИП	ПІДТИП	МЕГА	МЕТА	МАКРО	МЕЗО	
<i>Ідеологічний</i>	<i>Економічний</i>	+	+	+	+	Регуляторна політика
	<i>Соціальний</i>	+	+	+	+	
<i>Інституційний</i>	<i>Екологічний</i>	+	+	+	+	
	<i>Економічний</i>	+	+	+	-	
	<i>Соціальний</i>	+	+	+	-	
	<i>Екологічний</i>	+	+	+	+	
<i>Фінансовий</i>	<i>Міграційний</i>	+	+	+	-	
	<i>Монетарний</i>	-	+	+	-	
	<i>Валютний</i>	-	+	+	-	
	<i>Інвестиційний</i>	+	+	+	+	
<i>Борговий</i>	<i>Кредитний</i>	-	+	+	-	
		-	+	+	-	
<i>Фіскальний</i>		+	+	+	+	
<i>Інтеграційний</i>		-	+	+	+	
<i>Інфраструктурний</i>		-	+	+	+	
		-	+	+	+	
<i>Факторний</i>	<i>Цифровий</i>	-	+	+	+	
	<i>Інформаційний</i>	-	+	+	+	
	<i>Інноваційний</i>	-	+	+	+	
	<i>Технологічний</i>	-	+	+	+	
	<i>Сировинний</i>	-	+	+	+	
	<i>Ресурсний</i>	-	+	+	+	
<i>Кон'юнктуро-формуючий/Галузевий</i>	<i>Енергетичний</i>	-	+	+	+	
		-	+	+	+	
		Міжнародні організації	Інтеграційні об'єднання	Держави	Інтеграційні об'єднання, держави	
		СУБ'ЄКТИ ПРОДУКУВАННЯ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ				

Рис. 2. Ієрархічна структура неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці (МЕН)

Джерело: укладено автором

Інструментами міжнародної економічної політики непрямого впливу, що уможливають реалізацію неопротекціонізму визначено: регуляторну політику (ідеологічний, інституційний, фінансовий, борговий, фіскальний, інтеграційний, інфраструктурний, факторний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий); бюджетно-податкову політику (інтеграційний неопротекціонізм, кон'юнктуро-формуючий неопротекціонізм, факторний неопротекціонізм; інфраструктурний неопротекціонізм; фіскальний неопротекціонізм; борговий неопротекціонізм); грошово-кредитну політику (монетарний неопротекціонізм; кредитний неопротекціонізм; валютний неопротекціонізм; фінансовий неопротекціонізм; інвестиційний неопротекціонізм; фіскальний неопротекціонізм; борговий неопротекціонізм); валютну політику (валютний неопротекціонізм; монетарний неопротекціонізм).

У третьому розділі «Неопротекціоністський інструментарій міжнародної економічної політики» розкрито сутність неопротекціонізму в політиці економічного націоналізму та патріотизму; досліджено ренесанс політики неомеркантилізму в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків; проаналізовано країнові особливості використання нетарифних бар'єрів як інструменту неопротекціонізму. Доведено, що глобальна економічна криза продемонструвала відмінні способи реалізації національних інтересів залежно від гостроти економічних і соціальних проблем, нею породжених, а відтак спровокувала підвищений запит на дії національних урядів як реакцію на провали глобалізації та ринкові імперфекції (табл. 2).

Таблиця 2

**Країни, що застосовують нетарифні бар'єри і потерпають від них
(2009–2017 рр.)**

Перша десятка країн, що застосовують нетарифні бар'єри		Перша десятка країн, що потерпають від нетарифних бар'єрів	
Країна	Кількість застосованих НТБ	Країна	Скільки разів країна страждала від НТБ
США	796	Німеччина	2002
Індія	312	Китай	1909
Росія	250	Італія	1871
Саудівська Аравія	151	Канада	1853
Німеччина	131	Франція	1851
Індонезія	127	Великобританія	1792
Білорусь	116	США	1747
Бразилія	113	Іспанія	1623
Китай	112	Бельгія	1608
Італія	110	Нідерланди	1597

Систематизовано автором на основі: Number of new interventions per year. Independent monitoring of policies that affect world commerce // Global Trade Alert. URL: <https://www.globaltradealert.org>

Встановлено, що політика економічного націоналізму орієнтована на стратегічний захист довгострокових національних економічних інтересів на відміну від політики економічного патріотизму, яка частіше обслуговує саме тактичний захист короткострокових національних економічних інтересів, хоча

при застосуванні на рівні інтеграційних об'єднань (наприклад, ЄС) вона набуває стратегічних ознак. Констатовано, що з точки зору природи державних інтервенцій, за політики економічного націоналізму держава виступає активним актором у визначенні пріоритетів розвитку, а за політики класичного економічного патріотизму – суб'єктом, що вимушений відповідати на виклики, породжені ззовні. За політики ліберального економічного патріотизму держава позиціонується як суб'єкт, який не лише віддзеркалює в своїй політиці існуючі реалії міждержавного діалогу та реагує на умови наднаціонального регулювання, а й виступає активним актором у визначенні пріоритетів розвитку. Проведений аналіз змістовного наповнення понять «політика економічного націоналізму» та «політика економічного патріотизму» за класифікаційними ознаками, що характеризують суб'єкти, об'єкти, цілі та інструменти їхньої реалізації з позицій відповідності засадам конкуренції та принципам сталого розвитку, ролі держави та ринку, дозволив констатувати високий потенціал їхньої солідаризації.

Встановлено, що в умовах Четвертої промислової революції політика економічного націоналізму проявляє себе через комплекс заходів зі сприяння розвитку національних компаній в сфері штучного інтелекту (ШІ) шляхом використання інструментарію інституційного, регуляторного, фінансового неопротекціонізму. Серед її характерних рис виокремлено: інвестування коштів у наукові та академічні установи, орієнтовані на машинне навчання; допомога у встановленні стандартів/правил технологічного розвитку у найбільш узгоджений/вигідний для вітчизняних компаній спосіб; перетворення держави на ключового клієнта для компаній-національних чемпіонів; блокування придбання вітчизняних компаній, що працюють в сфері ШІ, іноземними компаніями для збереження їх незалежності; блокування інвестицій від іноземних інвесторів у вітчизняні компанії, що працюють в сфері ШІ; блокування партнерства між вітчизняними компаніями, що працюють в сфері ШІ, та іноземними компаніями; націоналізація ключових вітчизняних компаній, що працюють в сфері ШІ.

Виявлено, що політика неомеркантилізму може реалізовуватись в кілька способів: 1) якщо підтримка експорту національних компаній заохочується через справедливу політику, що не допускає викривлень, шляхом використання потенціалу конкурентної податкової політики підприємств, розвиненої інфраструктури, технологічного обслуговування невеликих виробників, підтримки університетських досліджень і передачі технологій; 2) якщо країни вдаються до несправедливої, протекціоністської політики винятково заради збільшення експорту; 3) якщо країни створюють такі інституційні вимоги, які змушують інші країни заради отримання доступу до їхніх ринків переміщувати на їхню територію своє виробництво (виробництво товарів або збирання); 4) якщо країни використовують державне регулювання і стандарти для витіснення іноземних товарів і послуг. Констатовано, що одним із згубних наслідків реалізації політики неомеркантилізму є процес «фрагментації ринків», що характеризується штучним обмеженням можливостей країн або компаній до використання ефекту масштабу.

Аргументовано, що політика неомеркантилізму продукує антиконкурентні ринкові викривлення (АКРВ), які зачіпають не лише іноземних виробників, але й

національних, беручи до уваги ступінь залучення останніх до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, і призводить до ринкових дисбалансів внаслідок несправедливої конкуренції. АКРВ включають: правила, що обмежують кількість та діапазон постачальників; правила, що обмежують спроможність постачальників конкурувати; правила, що зменшують стимул постачальників конкурувати; правила, що обмежують вибір та доступні відомості для споживачів; правила, що застосовуються до державних підприємств уможливають дії уряду, спрямовані на лобіювання інтересів окремих суб'єктів господарювання, внаслідок чого останні отримують або зберігають штучну конкурентну перевагу перед своїми конкурентами незалежно від їх резидентності. АКРВ стають результатом вжиття державних обмежень, які спотворюють ринки і зменшують конкуренцію, або частково антиконкурентних заходів, які мають суттєвий вплив на торгівлю за межами юрисдикції, що накладає обмеження на торгівлю (рис. 3).

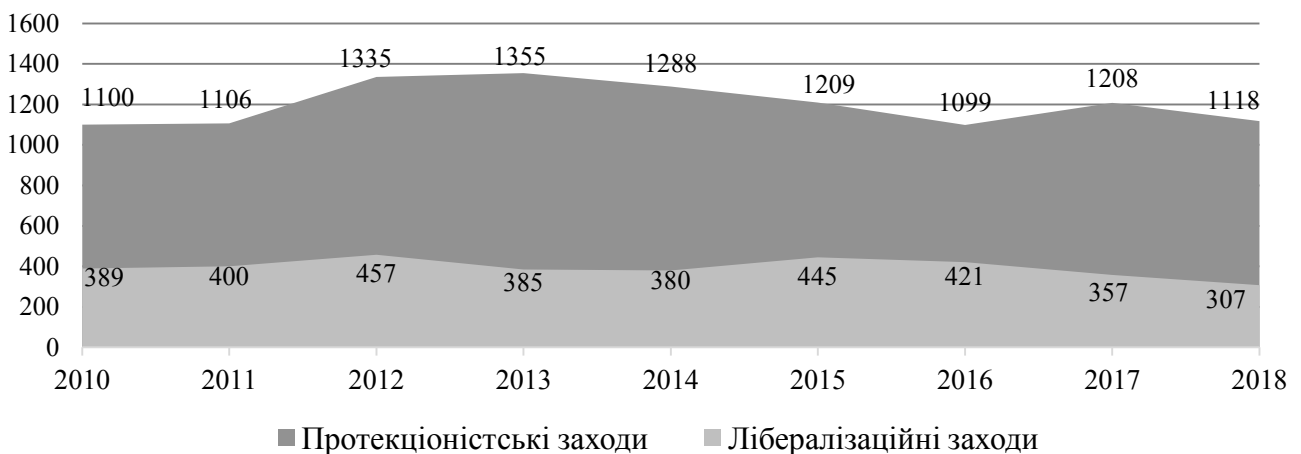

Рис. 3. Динаміка застосування у світі нових протекціоністських та лібералізаційних заходів у торгівлі протягом 2010–2018 рр.

Систематизовано автором на основі: Number of new interventions per year. Independent monitoring of policies that affect world commerce // Global Trade Alert. URL: <https://www.globaltradealert.org>

Виокремлено наступальний неопротекціонізм, який відрізняється експансійним характером здійснення і призводить до антиконкурентних ринкових викривлень або ринкових дисбалансів внаслідок несправедливої конкуренції, а також оборонного неопротекціонізму, що стає реакцією на: ринкові викривлення; неспроможність інститутів глобального регулювання забезпечити міжнародну координацію економічної політики; зменшення економічних вигід від міжнародної кооперації у сфері економічної політики («політика розорення сусіда» VS «політика процвітання сусіда»); застосування країнами-партнерами наступальної політики неомеркантилізму.

Виявлено, що заходи митно-тарифної політики становлять лише 17,9% усіх введених протекціоністських заходів протягом 2010–2018 рр., тоді як понад половину з них (52,4%) складають такі інструменти прихованого протекціонізму, як субсидії, спрямовані на підвищення рівня конкурентоспроможності національних виробників як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Традиційно високу частку (особливо на світових ринках продукції металургійної і хімічної

промисловості) займають так звані анти-дискримінаційні заходи, які об'єднують антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи у випадку критичного зростання імпорту. Доведено, що помітну роль почали відігравати обмеження в публічних закупівлях (4,5% заходів) завдяки усвідомленню пріоритетності спрямування попиту держави на товари і послуги внутрішнього виробництва.

Аргументовано, що набір інструментів, спрямованих на захист внутрішніх ринків й отримання переваг на ринках зовнішніх, постійно удосконалюється та розширюється. Ці процеси відбуваються на тлі укладання все нових угод про вільну торгівлю, що характеризуються значними поступками у застосуванні заходів митно-тарифного регулювання. Таким чином, спостерігається дія «закону постійного захисту», зміст якого полягає у тому, що в разі зменшення впливу одного типу торговельного захисту на його місці з'являється новий, який поновлює рівень захисту.

У четвертому розділі «Сучасні тенденції застосування неопротекціонізму в міжнародних економічних відносинах» досліджено інституційний та ідеологічний неопротекціонізм як феномен регуляторної політики ХХІ століття; виявлено наративи неопротекціонізму в міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносинах; ідентифіковано неопротекціонізм у науково-технічній сфері світового господарства.

Ідеологічним неопротекціонізмом визначено інструмент регулювання міжнародних економічних відносин, що базується на принципі оптимізації міжнародних економічних відносин як в інтересах окремих її учасників, так і об'єднань, який: визначає імперативи економічного розвитку на мега-, мета-, і макрорівнях; легітимізує напрями потенційної співпраці, впливаючи на інституційні умови реалізації останньої; має як проциклічний, так і контрциклічний характер; слугує цілям забезпечення економічного суверенітету та / або економічного зростання країн/об'єднань.

Виявлено, що інституційний неопротекціонізм побудований на принципі імперативного встановлення альтернативних норм і правил, які де-юре не порушують останні, але де-факто викривлюють на користь суб'єктів, що самолегітимізуються, правила співпраці або координації міжнародної економічної політики. Інституційний неопротекціонізм є інструментом міжнародної економічної політики на мега-, мета- і макрорівнях, що передбачає наднаціональне або державне втручання з метою створення таких інституційних умов, які уможливають боротьбу за збереження чи поширення політичного/економічного впливу та сприяють просуванню альтернативних форм співпраці та регулювання міжнародних економічних відносин задля стимулювання економічного зростання або вирішення соціальних проблем. Інституційний неопротекціонізм є інструментом міжнародних, регіональних угод, а також державної політики як в арсеналі розвинених країн, так і країн, що розвиваються.

Фінансовий неопротекціонізм інтерпретовано як інструмент реалізації економічних і безпекових інтересів держави (в т. ч. національних компаній), який забезпечує здатність до контрциклічного управління потоками капіталів за допомогою адміністративних важелів впливу, дієвість якого залежить від рівня розвиненості фінансової інфраструктури та ступеня інтеграції країни до

глобального фінансового простору. Проявом фінансового неопротекціонізму як інструменту політики економічного націоналізму стає феномен домашнього заміщення, який спростовує уявлення про взаємозв'язок між зняттям обмежень на рух капіталу та диверсифікацією інвестиційних портфелів (рис. 4).

Контроль за рухом капіталу як інструмент фінансового неопротекціонізму		Інші інструменти фінансового неопротекціонізму
Контроль за притоком капіталу	Контроль за відтоком капіталу	
Вимоги щодо несплачених резервів (частка ввезеного капіталу утримується на резервному рахунку центрального банку)		
Податки на нові боргові потоки або на валютні деривативи		
Податки або обмеження на чисті зобов'язання в іноземній валюті фінансових посередників		
Обмеження щодо невідповідності валют		
Обмеження щодо кінцевого використання капіталу (іноземні позики дозволяються лише для інвестицій і зовнішньої торгівлі)		
Обмеження щодо національних економічних агентів, які можуть брати іноземні кредити		
Обов'язкові дозволи для всіх або деяких операцій з капіталом		
Вимоги щодо мінімального терміну перебування капіталу		
Обов'язковий дозвіл національним економічним агентам інвестувати за кордон або тримати банківські рахунки в іноземній валюті		
Обов'язкова вимога до національних економічних агентів звітувати про іноземні інвестиції		
Забора на або обмеження іноземних інвестицій у деякі галузі		
Обмеження суми основного доходу, який іноземні інвестори можуть переказувати за кордон		
Обмеження суми позик нерезидентів на національному ринку		
Податки на ввезення капіталу		
Надання особливого доступу до кредитів, гарантій чи ліквідності з метою впливу на обсяги кредитів, які банки надають іноземним (на відміну від національних) клієнтам, або на їх ціну		
Використання потенціалу глобальних банків, що мають необмежений доступ до зовнішніх ринків капіталу, у відповідь на національні шоки ліквідності частково елімінувати ефекти монетарної політики країн-партнерів		
Фінансування неефективних банківських установ		
Зловживання феноменом домашнього заміщення		
Обмеження купівлі офшорних активів		
Обмеження купівлі офшорних активів		
Активне використання фінансових інновацій		

Рис. 4. Інструменти фінансового неопротекціонізму

Джерело: розроблено автором

Виокремлено монетарний неопротекціонізм як інструмент нетрадиційної монетарної політики як форми антициклічної політики, покликаної попередити негативні наслідки кризових процесів у фінансовому секторі та здійснити стимулюючий вплив на відновлення потенціалу зростання реальної економіки. Доведено, що монетарний неопротекціонізм регулює «дилему несумісної трійці» і передбачає встановлення компромісу між проведенням незалежної монетарної політики, контролем обмінного курсу, підтриманням відкритості капітального рахунку, а також управління потоками капіталів.

Валютний неопротекціонізм ідентифіковано як інструмент реалізації економічних і безпекових інтересів країн шляхом використання механізму курсоутворення задля підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, а також шляхом використання експансійного потенціалу валюти. Констатовано, що валютний неопротекціонізм реалізується шляхом: проведення конкурентних девальвацій; збереження валютного

суверенітету; впровадження різних курсів національної валюти для обслуговування експортних/імпортних операцій країни; інтернаціоналізації валют на регіональному рівні; розвитку валютних союзів; перегляду валютних паритетів.

Метою інноваційного неопротекціонізму визначено підвищення національного інноваційного потенціалу і збільшення експорту передових галузей шляхом маніпулювання глобальною системою торгівлі. Доведено, що інноваційний неопротекціонізм нерозривно пов'язаний з неопротекціонізмом технологічним, який ідентифіковано як інструмент державного/наднаціонального втручання для елімінування та/або поглиблення технологічних асиметрій на глобальному рівні, що реалізується шляхом впровадження оборонних (задля підтримки конкурентоспроможності існуючих галузей) та агресивних стратегій (задля розвитку і встановлення лідируючих позицій на провідних ринках) технологічного розвитку, що мають на меті підвищення продуктивної спроможності країни/інтеграційного об'єднання.

Інформаційний неопротекціонізм ідентифіковано як інструмент обмеження інформаційних потоків, що мають комерційну природу, на користь вітчизняних компаній, який зменшує здатність покупців і продавців вступати у взаємодію, а компанії – здійснювати міжнародні торгівельні і фінансові операції.

Встановлено, що цифровий неопротекціонізм є інструментом державного втручання, який спрямований на підвищення продуктивної спроможності країни шляхом розвитку нових порівняльних переваг в умовах становлення цифрової економіки, що реалізується через комплекс стимулюючих (заохочення становлення і розвитку нових секторів, що створюватимуть нові засоби виробництва, де вироблятимуться нові товари, надаватимуться нові послуги, а також просуватимуться нові бізнес-моделі) та дискримінаційних (впровадження бар'єрів для цифрової торгівлі, включаючи цензуру, фільтрацію, локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності) заходів. Це дозволило довести, що контроль над інноваціями має детермінуючу для глобального домінування роль, а тому інформаційний та цифровий простір ставатимуть ареною змагання як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, з тією лише відмінністю, що захист набуватиме прихованих форм задля максимального використання де-юре лібералізованих світогосподарських зв'язків.

У п'ятому розділі «Неопротекціонізм в політиці економічного розвитку України» проведено аналітичне моделювання галузей пріоритетного розвитку української економіки; запропоновано і оцінено перспективні сценарії використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України; визначено цифровий та інноваційний неопротекціонізм як інструмент набуття Україною нових порівняльних переваг в умовах європейського вибору.

На основі даної моделі В. Леонтєва оцінено реальний потенціал валового випуску та ВВП України; визначено рівень продуктивності галузей економіки країни та встановлено ті її сектори, які обмежують економічне зростання. Розрахунки здійснено за трьома сценаріями – екстенсивного розвитку, інтенсивного економічного зростання, агресивного експорту. На основі комбінованого підходу, що включав аналіз бостонської матриці та матриці повних

витрат, було виокремлено 4 кластери української економіки (інноваційний, традиційний, допоміжний, стратегічний) в залежності від питомої ваги галузі в експорті, рівня технологічності продукції та коефіцієнта матриці прямих витрат. Це дозволило виявити галузі економіки, в яких, за умови комбінованого використання інституційного, регуляторного, монетарного, фінансового і фіскального неопротекціонізму можливе отримання високого чистого валового доходу та які безпосередньо впливають на темпи зростання ВВП (рис. 5).

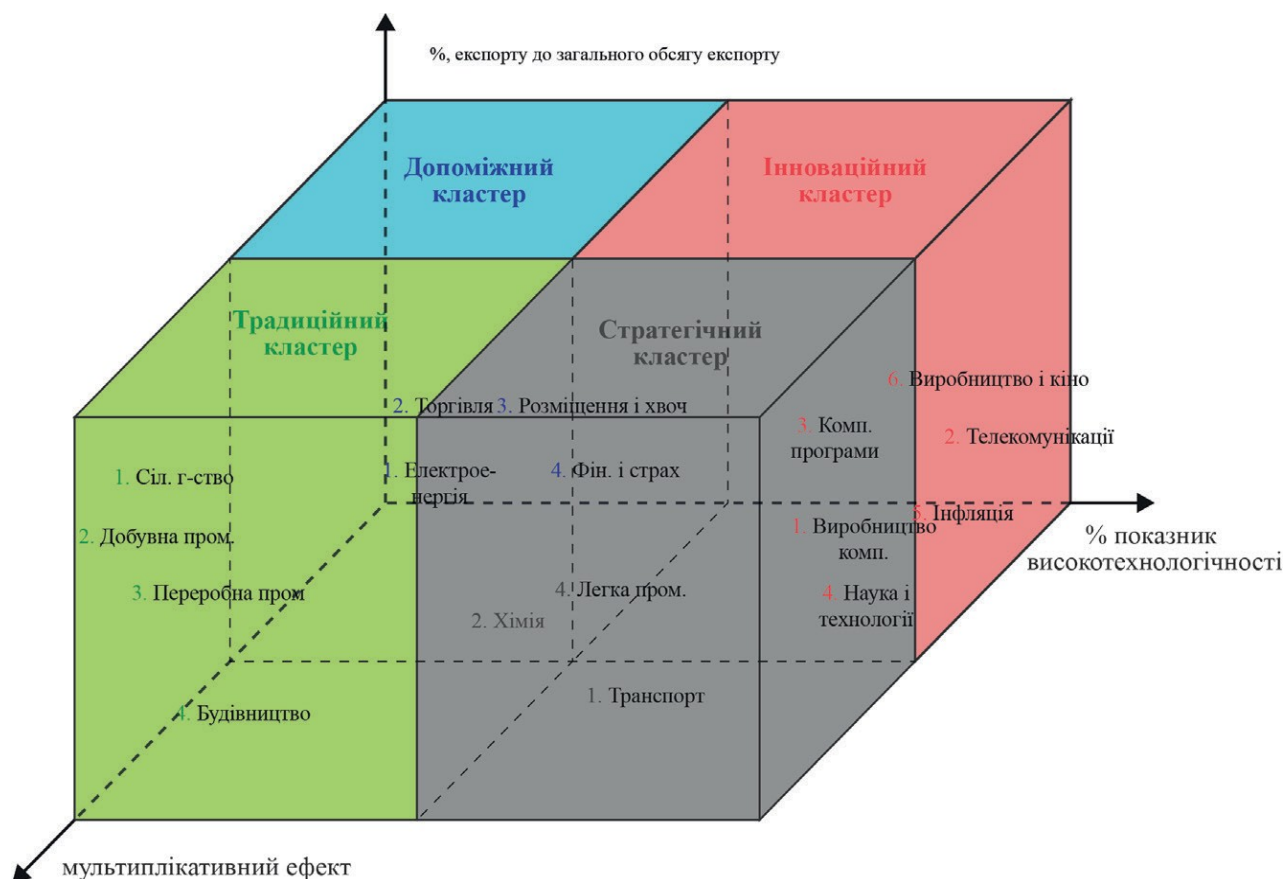

Рис.5. Продуктивні кластери економіки України

Джерело: розроблено автором

Виділено ключові кластери, які можуть бути драйверами економічного зростання, що дозволило визначити можливий потенціал розвитку ВВП України у випадку загального підвищення продуктивності економіки та у випадку інтенсифікації процесів відтворення в пріоритетних галузях, що утворюють кластери. В процесі прогнозування впливу синергетичного ефекту на обсяг ВВП від одночасного зменшення витратності всіх кластерів методами регресійного аналізу встановлено, що найбільш продуктивним є інноваційний кластер, в якому при зменшенні витрат на 1 грн. спостерігається створення додаткового валового продукту на рівні 2,39 грн. Методами регресійно-дисперсійного аналізу було встановлено, що у випадку структурних перетворень у всіх 4 кластерах української економіки та фундаментальної зміни траєкторії зростання ВВП ймовірним є встановлення рівня середньої зарплати на рівні від 843 до 986 дол. США у 2030 р.

Оцінено перспективи використання індустріальних парків (ІП) як одного з інструментів неопротекціонізму в Україні за трьома сценаріями, які включають у

себе: сценарій 1 – наявний набір преференцій для резидентів індустриальних парків; сценарій 2 – розширене коло пільг згідно законодавчого пакету №№ 2554а-д, 2555а-д; сценарій 3 – авторські пропозиції з державної допомоги відповідно до міжнародного досвіду (рис. 6).

Рис. 6. Сценарії моделювання економічних ефектів від використання індустриальних парків в Україні

Джерело: розроблено автором

З метою обґрунтування доцільності розширення податкових та інших преференцій для резидентів індустриальних парків в Україні дано прогнозну оцінку чистого ефекту від їх діяльності у середньостроковому періоді за означеними сценаріями із застосуванням економіко-математичного моделювання в прикладній моделі загальної рівноваги ГТАР. Виявлено, що найчутливішими до зменшення податкового тягаря галузями вітчизняної економіки є виробництво кольорових металів, електричного устаткування й хімічної продукції (стратегічний кластер). Доведено, що розміщення відповідних виробництв на територіях індустриальних парків має бути в пріоритеті промислової політики на центральному і регіональному рівнях. До другої черги пріоритетних галузей віднесено виробництво механічних машин та обладнання, виробів з металів, засобів наземного й залізничного транспорту, повітряних і водних суден (стратегічний і традиційний кластери). В секторі ІТ (інноваційний кластер) засвідчено найнижчий рівень віддачі від політики пільг в рамках індустриальних парків (табл. 3).

Ефект від запровадження податкових й інших преференцій для резидентів індустріальних парків в Україні на динаміку обсягів виробництва, %

№	Сектори економіки	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3
1	Живі тварини; продукція тваринного походження	-0,05	-0,94	-5,24
2	Продукти рослинного походження	-0,09	-1,82	-8,59
3	Жири та олії	-0,26	-2,56	-8,62
4	Готові харчові продукти	-0,06	-1,24	-6,04
5	Мінеральні продукти	0,06	1,14	6,82
6	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	0,15	2,57	37,29
7	Продукція деревообробної промисловості	-0,13	2,75	12,06
8	Текстиль і вироби з нього	-0,11	-2,38	11,07
9	Вироби з мінеральної сировини (піску, каменю, гіпсу, цементу)	0,01	0,55	0,73
10	Чорні метали	-0,07	3,26	10,06
11	Кольорові метали	0,25	5,82	49,28
12	Вироби з металів	0,33	1,73	43,71
13	Механічні машини й обладнання	1,30	2,04	94,53
14	Електричне устаткування	1,30	10,25	81,08
15	Транспортні засоби	1,28	13,65	84,35
16	Інша промислова продукція	0,00	1,72	5,97
17	Послуги з будівництва; комунальні послуги	0,10	6,79	13,26
18	Транспортні послуги	0,01	0,09	2,06
19	Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	0,04	0,81	1,47
20	Послуги роздрібною торгівлі	0,09	2,00	6,36
21	Інші послуги	0,02	0,61	1,30

Джерело: розраховано автором з використанням GTAP model на основі даних GTAP v. 9.1 database.

Змодельовано середньостроковий ефект реалізації промислової політики в Україні через розширення мережі індустріальних парків з розміщенням в них виробництв з визначених вище першої і другої черги пріоритетних галузей. Базова гіпотеза розрахунків передбачала відкриття близько 100 парків по всій країні, в яких буде розміщена переважна більшість виробництв відповідних галузей. Моделювання здійснено за трьома сценаріями, узагальненими в рис. 5. Результати моделювання за Сценарієм 1, який відповідає діючому набору преференцій для резидентів індустріальних парків в Україні, вказують на те, що внесок відкриття 100 індустріальних парків за існуючої системи стимулювання через механізм ІІІ залишається вкрай незначним (табл. 4). Встановлено, що запропонований набір преференцій і пільг для резидентів ІІІ в Україні (Сценарій 3) дозволить сформувати повноцінний механізм підтримки промислового розвитку за прикладом успішних зарубіжних країн.

Запропоновано стимулювання інноваційного розвитку виробничо-експортного потенціалу України шляхом формування «замкнутого циклу інновацій», в якому: розвиток технологій забезпечуватиме ефективно функціонуюча система стимулів (технологічний і фіскальний неопротекціонізм); розвиток виробництва продукції –

система стимулів та інститутів для створення підприємств у відповідній галузі (галузевий і фіскальний неопротекціонізм) та система сприяння залученню прямих іноземних інвестицій (фінансовий неопротекціонізм); підтримка торгівлі продукцією того чи іншого сектора забезпечуватиметься відповідною системою міжнародних договорів (інституційний неопротекціонізм); система стимулювання покупців продукції на глобальних ринках здійснюватиметься за допомогою кон'юнктуро-формуючого неопротекціонізму.

Таблиця 4

**Очікуваний макроекономічний ефект від політики розвитку мережі
індустріальних парків в Україні за сценаріями моделювання, % відповідно
зростання до базового рівня**

Макроекономічні показники	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій 3
ВВП	0,12	1,54	8,76
Заробітна плата	0,18	4,07	12,10
Зайнятість	0,04	0,69	2,90
Валове нагромадження основного капіталу	0,17	4,22	14,07
Індекс промислової продукції	0,24	6,60	23,54
Індекс сільськогосподарської продукції	-0,09	-1,79	-8,37
Сфера послуг	0,05	2,82	5,34
Експорт	0,16	1,53	12,90
Імпорт	0,19	3,05	7,95
Добробут, млн. дол. США	55,7	629,5	2496,6
Податкові надходження, млн. дол. США	24,4	163,4	181,2

Джерело: розраховано автором з використанням GTAP model на основі даних GTAP v. 9.1 database.

Доведено, що застосування цифрового, інноваційного та інформаційного неопротекціонізму як інструментів державного втручання, спрямованих на підвищення продуктивної спроможності України шляхом стимулювання нових порівняльних переваг в умовах становлення цифрової економіки, має реалізуватись через заохочення становлення і розвиток нових секторів, що створюватимуть нові засоби виробництва, де вироблятимуться нові товари, надаватимуться нові послуги, а також просуватимуться нові бізнес-моделі. Політика інноваційного неопротекціонізму в Україні має реалізовуватись у формі стимулювання інвестицій у науково-дослідні розробки через інноваційні державні закупівлі з можливим обмеженням доступу до закупівель іноземних компаній за прикладом ЄС. Фіскальний неопротекціонізм в інноваційній політиці реалізуватиметься через застосування пільгової ставки оподаткування доходів, отриманих від інтелектуальної власності (розробок, авторських прав, моделей та торгових знаків).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливу наукову задачу розробки цілісної наукової концепції неопротекціонізму, сформульовано концептуально-теоретичні, методологічні та науково-практичні висновки, спрямовані на реалізацію мети дослідження, які водночас розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми та характеризують теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи.

1. Дослідження еволюції сутності, форм і методів реалізації протекціонізму дозволило ідентифікувати його як форму активного втручання держави у господарську діяльність (з точки зору продуктової, поведінкової та інституційної онтології) і визначити основні складові, які ідентифікують протекціонізм як ідею, ідеологію, політику та практику. За сучасних умов відбувається трансформація форм прояву протекціонізму, який дедалі активніше доповнюється новими інструментами захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру задля здобуття країнами нових порівняльних переваг як детермінант їхнього економічного розвитку і зростання.

2. Неопротекціонізм є сукупністю принципів, інструментів та методів регуляторної політики держави в сфері міжнародних економічних відносин, імперативом реалізації якої є стимулювання соціально-економічного розвитку та економічного зростання країни шляхом створення умов для підвищення економічної активності всіх суб'єктів господарювання, а також забезпечення конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках. Детермінантами становлення неопротекціонізму виступають: діяльність державних і недержавних суб'єктів господарювання; ефекти від реалізації національних економічних політик країн-партнерів; стан координаційної рівноваги між національним, регіональним, міждержавним і глобальним рівнями прийняття рішень; формування механізмів глобального управління міжнародними економічними процесами.

3. Грунтуючись на методологічних засадах типологізації економічної політики на основі відповідних підходів визначено та обґрунтовано типи і підтипи неопротекціонізму, а саме: з позиції функціонально-інструментального підходу (фінансовий, борговий, фіскальний, валютний, інвестиційний, інноваційний, інформаційний, галузевий, енергетичний), стратегічного підходу (борговий, фіскальний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий, інфраструктурний, факторний, технологічний, інноваційний, цифровий, інвестиційний, валютний), інституційного підходу (інституційний, економічний, соціальний, інтеграційний, фіскальний, монетарний, кредитний, валютний, борговий, інвестиційний, міграційний, інноваційний, цифровий, екологічний). Основними функціями, які виконує неопротекціонізм у межах міжнародної економічної системи, є: регуляторна, алокаційна, дистрибутивна, стабілізаційна.

4. В сучасних умовах світового господарства економічний інтерес країни полягає у підвищенні її продуктивної спроможності та ефективності використання наявних ресурсів, скороченні витрат та заохоченні інновацій, продукуванні нових форм стимулювання драйверів економічного розвитку й реалізації потенціалу точок зростання як способу забезпечення її конкурентоспроможності. Економічні інтереси країни трансформуються під впливом еволюційних змін в сутнісному наповненні понять «конкурентоспроможність» та «порівняльні переваги», що висвітлюють їхню динамічну природу. Відповідно, економічний інтерес країни полягає у реалізації захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного потенціалу її економічної політики, що передбачає формування: 1) умов для розвитку факторів виробництва; 2) умов для заохочення попиту; 3) умов для диверсифікації структури економіки та відповідно ринків і способів збуту продукції; 4) нових фірмових

стратегій в умовах глобального суперництва. Ринкові імперфекції та провали як доказ нездатності вільного ринку відтворити умови ідеальної конкуренції легітимізують використання неопротекціоністських інструментів.

5. Проведене масштабування проявів неопротекціонізму шляхом його багаторівневої типологізації в межах ранжування міжнародної економічної політики на мега-, мета-, макро- і мезорівні візуалізує ступінь його функціонально-структурної складності, символізує його розмірність як явища, процес реалізації якого (дерегуляція-регуляція; інтеграція-дезінтеграція; координація-декоординація; розширення-фрагментація; врівноваження-розбалансування; стимулювання-обмеження; захист-дискримінація) видозмінюється залежно від: суб'єктів, які його застосовують (міжнародні організації, регіональні об'єднання держави); об'єктів, на які розповсюджується його дія (держава, галузь, підприємство, домогосподарство); простору застосування (внутрішній чи зовнішній ринок); цілей (глобальні, регіональні, національні).

6. На підставі визначення неопротекціонізму як принципу реалізації міжнародної економічної політики виявлено мотиваційні імперативи неопротекціонізму залежно від рівнів реалізації політики (на мегарівні (створення інституційних умов для просування відповідних політичних рішень з акцентом на очікуваних результатах шляхом реалізації регуляторної політики на принципах «якісного регулювання» («better regulation») та «розумного-регулювання» («smart regulation») в інтересах країн, що головує в міжнародних економічних організаціях); на метарівні (зростання конкурентоспроможності країн-членів інтеграційного об'єднання шляхом набуття ними нових порівняльних переваг і підвищення добробуту їхнього населення в процесі поглиблення торговельної, інвестиційної, технологічної й виробничої співпраці, що супроводжується гармонізацією регуляторної політики і узгодженням економічних і політичних заходів включно з можливою передачею окремих повноважень з національного на наднаціональний рівень), на макрорівні (створення нових порівняльних переваг країни шляхом стимулювання її продуктивної спроможності та забезпечення конкурентоздатності її виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках).

7. Регуляторна конкуренція як детермінанта реалізації національних політик задля набуття ними нових порівняльних переваг символізує собою відцентрові процеси на шляху до гармонізації нормативної бази міжкраїнового співробітництва. Координаційна здатність міжнародних інститутів, створених задля регулювання міжнародних економічних відносин, напряду залежить від політичної волі урядів країн, що ратифікували міжнародні угоди. Рекомендаційний характер угод, підписаних країнами, не гарантує імперативного виконання останніми їхніх положень, відтак зменшує потенційні ефекти конвергенції в нормативному полі і уможливорює реалізацію національних політик в сфері міжнародної торгівлі, міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин, науково-технічної співпраці на засадах конкуренції, а не співробітництва. Неопротекціонізм стає інструментом подолання внутрішньої суперечності лібералізму, яка полягає в абсолютизації ефективності ринкового механізму, що передбачає невтручання держави в господарську діяльність й ігнорує існування ринкових імперфекцій, інформаційної

асиметрії, ірраціональності окремих суб'єктів міжнародних економічних відносин, а також існуючі дивергенції економічного розвитку і добробуту між країнами, частина яких скористалась захистом в процесі набуття конкурентних переваг в системі світового господарства.

8. Координація міжнародної економічної політики як сукупність принципів, економічних методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких уряди держав, забезпечуючи внутрішній розвиток національних економік, визначають особливості функціонування структурних елементів світового господарства і здійснюють вплив на діяльність інших суб'єктів міжнародних економічних відносин, в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків дедалі більше ускладнюється у процесі реалізації країнами на різних рівнях (національному, регіональному і глобальному) економічної політики задля сприяння підвищенню конкурентоспроможності своїх виробників та досягнення економічного зростання і розвитку. Інструментом реалізації економічних, політичних, безпекових інтересів країн, що базується на використанні потенціалу інтеграційних об'єднань шляхом координації міжнародної економічної політики виступає інтеграційний неопротекціонізм.

9. В міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносинах як в структурному елементі світового господарства ідентифіковано фінансовий, монетарний та валютний неопротекціонізм. Фінансовий неопротекціонізм є інструментом реалізації економічних і безпекових інтересів держави (в т. ч. національних компаній), який забезпечує здатність до контрциклічного управління потоками капіталів за допомогою адміністративних важелів впливу, дієвість якого залежить від рівня розвиненості фінансової інфраструктури та ступеня інтеграції країни до глобального фінансового простору. Попередженню негативних наслідків кризових процесів у фінансовому секторі та здійсненню стимулюючого впливу на відновлення потенціалу зростання реальної економіки сприяє монетарний неопротекціонізм як інструмент нетрадиційної монетарної політики, що регулює «дилему несумісної трійці» і передбачає встановлення компромісу між проведенням незалежної монетарної політики, контролем обмінного курсу, підтриманням відкритості капітального рахунку, а також управління потоками капіталів. Валютний неопротекціонізм виступає інструментом реалізації економічних і безпекових інтересів країн шляхом використання механізму курсоутворення задля підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, а також шляхом використання експансійного потенціалу валюти.

10. Використання інформаційного, інноваційного та цифрового неопротекціонізму мотивоване експансійними за своєю природою інтенціями – прагненням контролювати найперспективніші ринки та сфери бізнесу, що мають потенціал найдинамічнішого розвитку й символізують Четверту промислову революцію. Контроль над інноваціями відіграватиме детермінуючу для глобального домінування роль, а тому інформаційний та цифровий простір ставатимуть ареною змагання як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, що передбачатиме активне використання ними неопротекціонізму як складноієрархічної сукупності принци-

пів, правил та інструментів захисного, стимулюючого та рестрикційного характеру з метою створення нових порівняльних переваг країни.

11. Реалізація екстенсивного сценарію економічного розвитку в Україні передбачає збереження сформованої моделі розвитку з наявністю структурних диспропорцій в її економічній системі (сировинна експортоорієнтована, матеріалозатратна та імпортозалежна економіка), до характерних ознак якого відносяться: економічне зростання переважно екстенсивного типу; державна політика, спрямована на боротьбу з поточними дисбалансами; низький вплив ПІІ на розвиток національної економіки; посилення технічного та технологічного відставання від розвинених країн з ризиками повної втрати ринків збуту і переходу на більш низький рівень переробки (за рахунок добувної промисловості та вирощування зернових культур); обумовленість макроекономічної стабілізації кредитами від МВФ; незначне збільшення обсягів українського експорту з превалюванням продукції з низькою доданою вартістю в кон'юнктурно-залежних галузях, що впливатиме на коливання обсягу ВВП у межах 100–200 млрд. дол. США; фрагментація виробничого процесу зі збереженням його імпортозалежності як першопричина збереження від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі; девальвація національної валюти; повільне зростання зарплат. Реалізація інтенсивного сценарію економічного зростання інструментарієм неопротекціонізму в Україні забезпечить: зростання загального обсягу інвестицій у 2030 р. у 4,8 рази, що сприятиме оновленню виробничих потужностей і інфраструктури та посилюватиме конкурентоспроможність вітчизняного виробника; збільшення обсягів українського експорту у 4,5 рази; покращення стану платіжного балансу; встановлення позитивного сальдо торговельного балансу; ревальвацію національної валюти; збільшення ВВП до 498 млрд. дол. США; зростання середньої заробітної платні до 988 дол. США на місяць.

12. Дієвість неопротекціонізму в українських реаліях підтверджують результати економіко-математичного моделювання потенціалу і перспектив використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України на основі запропонованої авторської гіпотези про відкриття 100 індустриальних парків (ІП) за трьома альтернативними сценаріями. Встановлено, що застосування по відношенню до резидентів ІП інституційного, фінансового, фіскального, інфраструктурного, технологічного неопротекціонізму забезпечить: зростання індексу промислової продукції; збільшення випереджальними темпами експорту порівняно з імпортом; позитивний чистий ефект податкових надходжень. Виявлено, що потенційний ефект зростання добробуту складе 2,5 млрд. дол. США, що не лише сприятиме підвищенню рівня життя, а й виступатиме каталізатором розвитку внутрішнього ринку України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Панченко В. Г. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2018. 618 с. (38,75 д.а.).

Колективні монографії

2. Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР / О. С. Чмир, В. Г. Панченко, Ю. В. Гусев, В. І. Пила. Київ-Дніпропетровськ: Вістка, 2013. 252 с. (4,3 д.а.). *Особистий внесок здобувача: § 2.1. Історія заснування, нормативно-правове забезпечення та система управління СЕЗ та ТПР (С. 45–47); § 2.2. Аналіз функціонування вітчизняної системи СЕЗ і ТПР (С.58-94); § 2.3. Основні напрями державної політики України у сфері розбудови СЕЗ і ТПР в Україні (С. 95–112).*

3. Панченко В. Г. Факторний неопротекціонізм як інструмент політики ресурсного націоналізму: виклики сталому розвитку // *Paradygmat zrównoważonego rozwoju w świecie nieprzewidywalnych przemian / A. Kordonska, R. Kordonski (red.). Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów-Olsztyn. 2017. С. 43–64 (1,25 д.а.). Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні факторного неопротекціонізму як інструмента політики ресурсного націоналізму.*

Статті у наукових фахових виданнях України

4. Панченко В. Г. Нова промислова політика України як прояв ліберального економічного патріотизму // *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки. 2015. №6. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3400/3075 (0,83 д. а.).*

5. Панченко В. Г. Фундаментальні характеристики економічного націоналізму з позицій економічних теорій // *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки. 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3346/3024 (0,76 д. а.).*

6. Панченко В. Г. Міждисциплінарний підхід до теоретичного моделювання протекціоністських інтенцій в міжнародному економічному співробітництві // *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки. 2016. №8. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3705 (1,08 д. а.).*

7. Панченко В. Г. Проблема вибору економічної політики в умовах кризи глобального регулювання: теоретичні аспекти // *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки. 2016. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3347/3025 (0,78 д. а.).*

8. Панченко В. Г. Замкнутий цикл інновацій як інструмент інноваційного неопротекціонізму в політиці стимулювання економічної модернізації: виклики створенню інноваційної екосистеми // *Ефективна економіка. 2017. №11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6144> (0,64 д. а.).*

9. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму // *Економіка і держава. 2017. №8 (серпень). С. 4–8. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/3.pdf (*Index Sorernicus та інші*) (0,75 д. а./0,58 д.а.). Особистий внесок здобувача полягає у визначенні поняття економічного націоналізму, виокремленні характерних ознак політики економічного патріотизму, розмежуванні за 33-ма класифікаційними критеріями політики економічного націоналізму і політики економічного патріотизму.*

10. Панченко В. Г. Теоретико-методологічні пастки економічного націоналізму // *Інвестиції: практика та досвід. 2017. №14. С. 24–30. URL:*

http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2017/6.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,79 д. а.).

11. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17 (вересень). С. 10–16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2017/4.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,72 д. а.).

12. Панченко В. Г. Трансформація інструментів класичного протекціонізму в сучасних умовах світового господарства: конфлікт теорії та практики // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18 (жовтень). С. 11–16. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=5690&i=1> (*Index Copernicus та інші*) (0,72 д. а.).

13. Панченко В. Г. Контрверсійність наслідків санкцій в міжнародній економічній політиці у процесі еволюції інструментів багатосторонньої дипломатії // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 20. С. 5–9. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2017/3.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,77 д. а.).

14. Панченко В. Г. Вплив еволюційних змін у теорії міжнародної торгівлі на економічну політику країн // Економіка і держава. 2017. № 9. С. 52–57. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2017/13.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,79 д. а.).

15. Панченко В. Г. Економічний патріотизм в політиці США та ЄС: стимулювальний потенціал неопротекціонізму // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2017. Вип. 14. С. 140–148 (*Index Copernicus та інші*) (0,72 д. а.).

16. Панченко В. Г. Проблема підвищення конкурентоспроможності економіки України в контексті політики нового прагматизму: світовий досвід економічної модернізації // Економіка і держава. 2018. № 1 (січень). С. 27–33. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/7.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,81 д. а.).

17. Панченко В. Г. Критичний аналіз підходів до моніторингу протекціонізму: ідентифікація форм прояву неопротекціонізму в економічній політиці // Економіка і держава. 2018. № 3 (березень). С. 22–28. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/7.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,69 д. а.).

18. Панченко В. Г. Теоретичні підходи до визначення економічної сили та економічних інтересів держави як детермінант її економічної політики (випадок неопротекціонізму) // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5 (березень). С. 12–19. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,77 д. а.).

19. Панченко В. Г. До питання про співвідношення неопротекціоністської та неомеркантилістської політик: нові форми стимулювання економічного розвитку // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8 (квітень). С. 30–35. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/9.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,73 д. а.).

20. Панченко В. Г., Нанавов А. С. Стратегічне моделювання сценаріїв росту ВВП України за умов реалізації політики неопротекціонізму: проєкції економічного розвитку // Ефективна економіка. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6560> (0,8 д. а./0,58 д. а.). *Особистий*

внесок здобувача полягає у визначенні поняття неопротекціонізму, розробці алгоритму моделювання сценаріїв ВВП України.

21. Bulatova O.V., Panchenko V.G. Regional trade agreements and the dialectics of protectionism and liberalism: new vectors of competitiveness // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип 15. С. 115–126 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д. а./0,3 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні РТУ як інструменту неопротекціонізму, здійсненні аналізу діалектичної суперечності протекціонізму і лібералізму.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

22. Панченко В. Г. Економічні інструменти як засіб досягнення зовнішньополітичних цілей // Інвестиції: практика та досвід. 2017. №16 (серпень). С. 25–31. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/7.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,67 д. а.).

23. Панченко В. Г. Економічні ефекти санкцій як інструменту зовнішньої політики в контексті досягнення національної безпеки // Інвестиції: практика та досвід. 2017. №19. С.16-21. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/5.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,75 д. а.).

24. Панченко В. Г. Виклики міжнародній торгівлі в умовах де-глобалізації світової економіки: діалектика протекціонізму і вільної торгівлі // Економіка і держава. 2017. № 10. С. 28–33. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=3876&i=5> (*Index Copernicus та інші*) (0,81 д. а.).

25. Панченко В. Г. Неопротекціоністський потенціал монетарної політики // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 24. С. 51–55. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/10.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,75 д. а.).

26. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри регулювання в умовах лібералізації // Міжнародна економічна політика. 2017. № 2(27). С. 95–117 (*Index Copernicus та інші*) (0,8 д. а./0,65 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні поняття неопротекціонізму, розробці розширеної класифікації його форм прояву, виокремленні викликів перед глобальним регулювання в умовах лібералізації.*

27. Панченко В. Г. Фінансовий неопротекціонізм як інструмент реалізації економічних інтересів держави // Бізнес-навігатор. 2017. № 4–1 (43). С. 35–39 (*Index Copernicus та інші*) (0,54 д. а.).

28. Панченко В. Г. Валютний неопротекціонізм як складник монетарного неопротекціонізму // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 27. С. 37–41 (*Index Copernicus та інші*) (0,57 д. а.).

29. Panchenko V. Neo-protectionism: a challenge to the global regulation in the conditions of “new normal” of the global economy // Journal of Global Economy Review. 2017. № 7. P. 25-31 (0,79 д. а.).

30. Панченко В. Г. Використання нетрадиційної монетарної політики в країнах ЄС як приклад монетарного неопротекціонізму // Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 23. С. 16–21 (*Index Copernicus та інші*) (0,65 д. а.).

31. Панченко В. Г. Прихований протекціонізм як виклик регулюванню міжнародних економічних відносин // Економіка і держава. 2018. №2 (лютий). С. 66–71. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2018/17.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,71 д. а.).

32. Панченко В. Г. Неомеркантилістська політика в умовах лібералізації світогосподарських відносин: роль неопротекціонізму в її реалізації // Економіка і держава. 2018. №4 (квітень). С. 35–41. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2018/10.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,68 д. а.).

33. Панченко В. Г. Особливості реалізації політики економічного націоналізму в умовах лібералізації міжнародних економічних відносин: досвід азійських країн // Інвестиції: практика та досвід. 2018. №3 (лютий). С. 36–42. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/10.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,78 д. а.).

34. Панченко В. Г. Форми прояву неопротекціонізму в політиці економічного патріотизму: аналіз сучасного досвіду розвинених країн в стимулюванні економічного зростання // Інвестиції: практика та досвід. 2018. №4 (лютий). С. 27–32. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2018/6.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,72 д. а.).

35. Панченко В. Г. Інформаційно-цифровий неопротекціонізм в політиці економічного патріотизму: новий інструмент фрагментації цифрової економіки // Інвестиції: практика та досвід. 2018. №6 (березень). С. 5–12. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2018/3.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,64 д. а.).

36. Панченко В. Г. Національні економічні інтереси як домінанта трансформації змістовного наповнення політики протекціонізму та його еволюційного руху в бік неопротекціонізму // Інвестиції: практика та досвід. 2018. №7 (квітень). С. 31–37. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/8.pdf (*Index Copernicus та інші*) (0,62 д. а.).

37. Панченко В. Г. Інноваційний неопротекціонізм як новий інструмент регулювання міжнародних економічних відносин: нові проєкції неомеркантилізму // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 139–143 (*Index Copernicus та інші*) (0,72 д. а.).

38. Bulatova O. V., Panchenko V. G. Neo-protectionism as a challenge to the liberal regulation // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип 16. С. 86–93 (*Index Copernicus та інші*) (0,85 д. а./0,42 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні поняття неопротекціонізму, систематизації характерних ознак ліберального регулювання, виокремленні поняття ререгуляції.*

39. Reznikova N., Osaulenko O., Panchenko V. Indicators of international trade orientation of Ukraine in the context of assessment of the effectiveness of its export relations // Statistics in Transition new series, 2018. December, Vol. 19, #1. P. 119–134 (*Scopus та інші*) (0,9 д. а./0,38 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні оцінки ефективності зовнішньої торгівлі України, проведенні відповідних розрахунків.*

40. Reznikova N., Panchenko V.G., Bulatova O.V. The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism // *Baltic journal of economic studies*. 2018. Vol. 4. P. 274–281 (*Web of Science та інші*) (0,9 д. а./0,27 д.а). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні поняття економічного націоналізму, виокремленні ознак політики економічного патріотизму, дослідженні теоретичного підґрунтя економічного націоналізму.*

Публікації за матеріалами конференцій

41. Панченко В. Г. Неопротекціонізм в контексті ренесансу державного регулювання економічних процесів // Підвищення стійкості економіки в умовах гео-економічної нестабільності: національний та глобальний виміри: матеріали наук. конф. (12 березня 2015 р., м. Київ). Київ: ІМВ, 2015. С. 20–21 (0,18 д. а.).

42. Панченко В. Г. Діалектика протекціонізму та лібералізму в сучасних світогосподарських процесах // Міжнародна економіка: стратегії глобальних акторів: матеріали наук. конф. (9 квітня 2015 р., м. Київ). Київ: ІМВ, 2015. С. 13–15 (0,16 д. а.).

43. Панченко В. Г. Неопротекціонізм як нова реальність глобального співіснування // Проблеми і перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин: матеріали II міжн. наук.-практ. конф. (22 жовтня 2015 р., м. Київ). Київ: ІМВ, 2015. С. 24–25 (0,18 д. а.).

44. Панченко В. Г. Асиметрії в продуктивності праці як прояв глобальної дивергенції економічного росту: висновки для України // Продуктивна спроможність націй: приклад України: матеріали міжн. наук. конф. (29 червня 2017 р., м. Київ). Київ: ІМВ, 2017. С. 120–122 (0,22 д. а.).

45. Панченко В. Г. Рестроспективний аналіз мотиваційних засад політики економічного націоналізму // Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (14–15 липня 2017 р., м. Київ). Київ: ГО «Київський економічний науковий центр», 2017. С. 15–17 (0,21 д. а.).

46. Панченко В. Г. Проблема підвищення продуктивності праці як інструменту структурної трансформації: виклики для України // Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (8 вересня 2017 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 26–29 (0,28 д. а.).

47. Panchenko V. G. Protectionism: a modern anti-crisis trend // Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (16 вересня 2017 р., м. Ужгород). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 25–26 (0,17 д. а.).

48. Panchenko V. G. The impact of protectionist policy on the dynamics of global GDP // Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (29–30 вересня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: ПДАБА, 2017. С. 25–26 (0,18 д. а.).

49. Панченко В. Г. Світовий досвід використання потенціалу кластерів як інструменту забезпечення економічної модернізації // Стратегічні орієнтири роз-

витку економіки України: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (6–7 жовтня 2017 р., м. Одеса). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2017. С. 18–21 (0,22 д. а.).

50. Panchenko V. The pattern of protectionist policy in the period of global recession // Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри: матеріали IV міжн. наук.-прак. конф. (17 жовтня 2017 р., м. Київ). Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2017. С. 373–375 (0,24 д. а.).

51. Панченко В. Г. Нова промислова політика як драйвер економічного росту України в умовах нового прагматизму // Національна економіка України в умовах європейської інтеграції: матеріали всеукр. наук.-прак. конф. (19-20 жовтня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро: НМетАУ, 2017. С. 143–147 (0,31 д. а.).

52. Панченко В. Г. Діалектика європейських інтеграційних та дезінтеграційних процесів: конфлікт теорії та практики // Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві: наук.-прак. конф. (27 жовтня 2017 р., м. Київ). Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип.11. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3394 (0,22 д. а.).

53. Панченко В. Г. Роль кластерів у стратегії економічної модернізації: проблема інтеграції українських виробників у глобальні ланцюги створення вартості // Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (3 листопада 2017 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 14–17 (0,29 д. а.).

54. Панченко В. Г. Практика застосування низьких та від'ємних відсоткових ставок як прояв монетарного неопротекціонізму // Актуальні проблеми економіки та менеджменту: матеріали II міжн. наук.-прак. конф. (17-18 листопада 2017 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2017. С. 65–68 (0,25 д. а.).

55. Панченко В. Г. Фінансова глобалізація як домінанта формування нового середовища проведення монетарної політики // Інноваційно-інвестиційні проблеми розвитку економіки України: матеріали VI міжн. наук.-прак. конф. (7 грудня 2017 р., м. Київ). Київ: Національний авіаційний університет, 2017. С. 19–21 (0,18 д. а.).

56. Панченко В. Г. Досвід ЄЦБ у використанні інструментів нетрадиційної монетарної політики як інструменту стимулювання економічного розвитку // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: матеріали IV міжн. наук.-прак. конф. (8 грудня 2017 р., м. Маріуполь). Маріуполь: МДУ, 2017. С. 66–68 (0,20 д. а.).

57. Панченко В. Г. Борговий неопротекціонізм: важелі впливу на економічне зростання // Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку: матеріали IV міжн. наук.-прак. конф. (15 грудня 2017 р., м. Миколаїв). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. Ч. 1. С. 85–89 (0,38 д. а.).

58. Панченко В. Г. Фінансовий неопротекціонізм як інструмент реалізації економічних і безпекових інтересів держави // Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (2 лютого 2018 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 13–16 (0,36 д. а.).

59. Панченко В. Г. Діалектика сталого розвитку і ресурсного націоналізму як протекціоністської політики // Забезпечення сталого розвитку економіки: про-

блеми, можливості, перспективи: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (16-17 лютого 2018 р., м. Ужгород). Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. С. 21–23 (0,21 д. а.).

60. Панченко В. Г. Валютний неопротекціонізм в міжнародних валютно-фінансових відносинах // Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники: матеріали II міжн. наук.-прак. конф. (2 березня 2018 р., м. Одеса). Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2018. С. 39–42 (0,29 д. а.).

61. Панченко В. Г. Нетарифні бар'єри як прояв протекціонізму: проблеми оцінки та моніторингу // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: матеріали V міжн. наук.-прак. конф. (16 березня 2018 р., м. Київ). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2018. С. 138–140 (0,20 д. а.).

62. Панченко В. Г. Ререгуляція як іманентна риса неопротекціонізму // Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (16–17 березня 2018 р., м. Київ). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 15–20 (0,37 д. а.).

63. Панченко В. Г. Нетарифні бар'єри як спосіб обмеження торгівлі: відмінності між країнами // Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (23–24 березня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ПДАБА, 2018. Ч. 1. С. 13–16 (0,33 д. а.).

64. Панченко В. Г. Інноваційна екосистема як середовище реалізації інноваційного неопротекціонізму // Сучасні напрямки розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (6 квітня 2018 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 13-16 (0,32 д. а.).

65. Панченко В. Г. Національний інтерес як предмет міждисциплінарного дослідження: проблема визначення національної могутності та економічної сили // Міждисциплінарність у міжнародних відносинах: теорія, методологія, практика: матеріали міжн. наук. симпозіуму (17 травня 2018 р., м. Київ). Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». Київ: ІМВ, 2018. Т. 2. № 15. С. 42–49 (0,42 д. а.).

66. Панченко В. Г. Теоретичні джерела економічного націоналізму в контексті пошуку компромісу «Ринкова свобода vs національна сила» // Економічний націоналізм: матеріали VIII всеукр. наук. конф. з міжнародною участю (12–13 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2018. С. 167–177 (1,2 д. а.).

67. Панченко В. Г. Проекції економічного націоналізму та протекціонізму в політиці США // Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V міжн. наук.-прак. конф. (17 жовтня 2018 р., м. Київ). Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2018. С. 351–354 (0,32 д. а.).

68. Панченко В. Г. Зміст та механізми реалізації превентивних економічних санкцій в сучасних міжнародних економічних відносинах // Економічні санкції у світовому господарстві: теорія і практика застосування: матеріали наук.-прак. конф. (23 листопада 2018 р., м. Київ). Серія: Міжнародні економічні відносини та

світове господарство. 2018. Вип.18. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3629/3300 (0,28 д. а.).

69. Панченко В. Г. Аналітична оцінка обраних для аналізу ефектів монетарної політики // Статистика в Україні та світі: матеріали XVI міжн. наук.-прак. конф. (5 грудня 2018 р., м. Київ). Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2018. С. 101–104 (0,30 д. а.).

70. Панченко В. Проблема національного економічного самовизначення, національна ідея та соціальна політика в умовах ліберального регулювання: нові варіації політики економічного націоналізму // Економічний націоналізм та соціальна справедливість: VI Бандерівські читання (1 лютого 2019 р., м. Київ). Київ: НАЦ «УССД», «Видавець Олег Філюк», 2019. С. 114–130 (1,45 д. а.).

71. Панченко В. Г. Економічний націоналізм: політекономічний аспект // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (15 березня 2019 р., м. Київ). Київ: Інформаційно-аналітичне агентство, 2019. С. 168–172 (0,35 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Панченко В.Г. Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019.

У дисертації розроблено цілісну наукову концепцію неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків і на цій основі сформульовано інтегративний концептуальний підхід застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України.

В роботі запропоновано міждисциплінарний багатокатегоріальний підхід до визначення протекціонізму з позицій ідеології, ідеї, політики і практики, що дозволило дослідити трансформацію форм його прояву в процесі еволюційного розвитку міжнародних економічних відносин. Міжнародна економічна політика досліджувалась в нерозривній єдності економічної й політичної практики держав методологічним інструментарієм міжнародної політичної економії. Запропоновано авторське визначення і багаторівневу типологізацію неопротекціонізму за конкретними ознаками. Ідентифіковано мету застосування неопротекціонізму на мега-, мета-, макро- і мезорівні міжнародної економічної політики. Виокремлено і охарактеризовано політику економічного націоналізму, економічного патріотизму і політику неомеркантилізму. Обґрунтовано множинні комбінації реалізації неопротекціонізму через різноспрямовані прояви дерегуляції-регуляції, інтеграції-дезінтеграції, координації-декоординації, розширення-фрагментації, врівноваження-розбалансування, стимулювання-обмеження, захисту-дискримінації та доцільність застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України.

Ключові слова: протекціонізм, неопротекціонізм, міжнародна економічна політика, регуляторна конкуренція, координація міжнародної економічної політики, економічний інтерес, економічний націоналізм, економічний патріотизм, нові порівняльні переваги.

АННОТАЦИЯ

Панченко В. Г. Неопротекционизм в международной экономической политике. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Донецкий национальный университет имени Василя Стуса, Винница, 2019.

В диссертации разработана целостная научная концепция неопротекционизма в международной экономической политике в условиях либерализации мирохозяйственных связей и на этой основе сформулирован интегративный концептуальный подход применения неопротекционизма в политике экономического развития Украины.

В работе предложен междисциплинарный многокатегориальный подход к определению протекционизма с позиций идеологии, идеи, политики и практики, что позволило исследовать трансформацию форм его проявления в процессе эволюционного развития международных экономических отношений. Международная экономическая политика исследовалась в неразрывном единстве экономической и политической практики государств методологическим инструментарием международной политической экономии. Предложено авторское определение и многоуровневую типологизацию неопротекционизма по конкретным признакам. Идентифицировано цель применения неопротекционизму на мега-, мета-, макро- и мезоуровне международной экономической политики. Выделены и охарактеризованы политика экономического национализма, экономического патриотизма и политика неомеркантилизма. Обоснованы множественные комбинации реализации неопротекционизма и целесообразность его применения в политике экономического развития Украины.

Ключевые слова: протекционизм, неопротекционизм, международная экономическая политика, регуляторная конкуренция, координация международной экономической политики, экономический интерес, экономический национализм, экономический патриотизм, новые сравнительные преимущества.

SUMMARY

Panchenko V.G. Neoprotectionism in the international economic policy. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of doctor of economic sciences on speciality 08.00.02 – World economy and international economic relations. – Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019.

The objective of the thesis is to develop theoretical and methodological grounds of protectionism, and to create, on this basis, an integral scientific concept of neoprotectionism in the international economic policy in the context of liberalizing global economic relations, to formulate an integrative conceptual approach to the application of neo-protectionism in the economic development policy of Ukraine.

The interdisciplinary multi-criteria approach to defining protectionism from the perspective of ideology, idea, policy and practice is proposed, which allowed for investigating the transformation of its manifestation forms in the process of evolutionary development of the international economic relations. The international economic policy was studied as an unbroken continuum of the economic and political practice of the states by methodological tools of the international political economy.

The author's concept of neo-protectionism in the international economic policy is substantiated, which is defined as a complex hierarchical set of principles, rules and instruments of protective, stimulating, discriminative and restrictive nature, implemented at mega-, meta-, macro- and mesolevel of the international economic policy. A multi-level typology of neo-protectionism is proposed, based on specific features: the level of international economic policy, generating entities, manifestation environment, instruments for the international economic policy with indirect impact. It was used to identify its essential characteristics in all the forms of manifestation of the international economic relations; to define the functions of neo-protectionism by its type (ideological, institutional, regulatory, integrative, conjuncture-formative, factor-based, infrastructural, monetary, currency-based, financial, debt-based, fiscal) and sub-types (ecological, migrational, sectoral, based on primary commodities, resource-based, energy-based, technological, innovative, informational, digital, investment-based). This allowed to identify the purpose for applications of neo-protectionism at mega-, meta-, macro- and mesolevel of the international economic policy, and to visualize the degree of its functional and structural complexity and dimensionality as a phenomenon and a process, which realization varies depending on the entities applying it, the objects for which it is applying, its coverage and objectives.

A theoretical and methodological approach for macro- and meta-level assessment of the international economic policy based on neo-protectionist instruments is developed. Its application enabled for outlining and describing the policy of economic nationalism and the policy of economic patriotism. The distinctive features of neo-mercantilist policy are defined, and the ways of its implementation are revealed.

Theoretical and methodological grounds for studies of the international economic policy are improved, which is based on the principles of stability, hierarchy, adaptability, complementarity, subsidiarity, and balance, by including legitimation as a novel principle of the international economic policy implementation. Self-legitimation is defined as an attributive characteristic of the entities involved in the international economic policy at mega-, meta- and macrolevel, which enables for implementation of the neo-protectionist policy.

A methodological approach to the assessment of the effectiveness of tax preferences and other preferences provided for residents of industrial parks is proposed, which, contrary to the existing approaches, uses applied models of the overall equilibrium for identifying the industries that have to be priority recipients of government assistance through the network of industrial parks, in the context of the intensified and leading development of the country by key macroeconomic indicators, and for quantitative optimization of the preferences considering the stable revenues of the public budget, which enabled to substantiate the nomenclature of efficient stimuli for residents of industrial parks, to achieve the objectives: to make the national industry move up in the value added chains and create a closed-loop innovation cycle in Ukraine.

Keywords: dependency, domination, mutual dependency, neodependency, economic development, international division of labor, integration, globalization, global economy, international economic relations, anchor countries, multi-polarity.

ПАНЧЕНКО ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ

НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 26.07.2019 р.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 215

Віддруковано з оригіналу макету замовника.
Центр оперативного друку «Документ Принт»
ФОП Кушнір Ю.В.
м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.
Тел. 067 390 20 88
